

LÄNSSTYRELSEN
BLEKINGE LÄN

SKÖTSELPLAN

1 (44)

Dnr 511-4148-2011
Obj nr 10-02-031

2013-04-02

Beslutsbilaga 3

Skötselplan för naturreservatet Tjärö

Karlshamns kommun

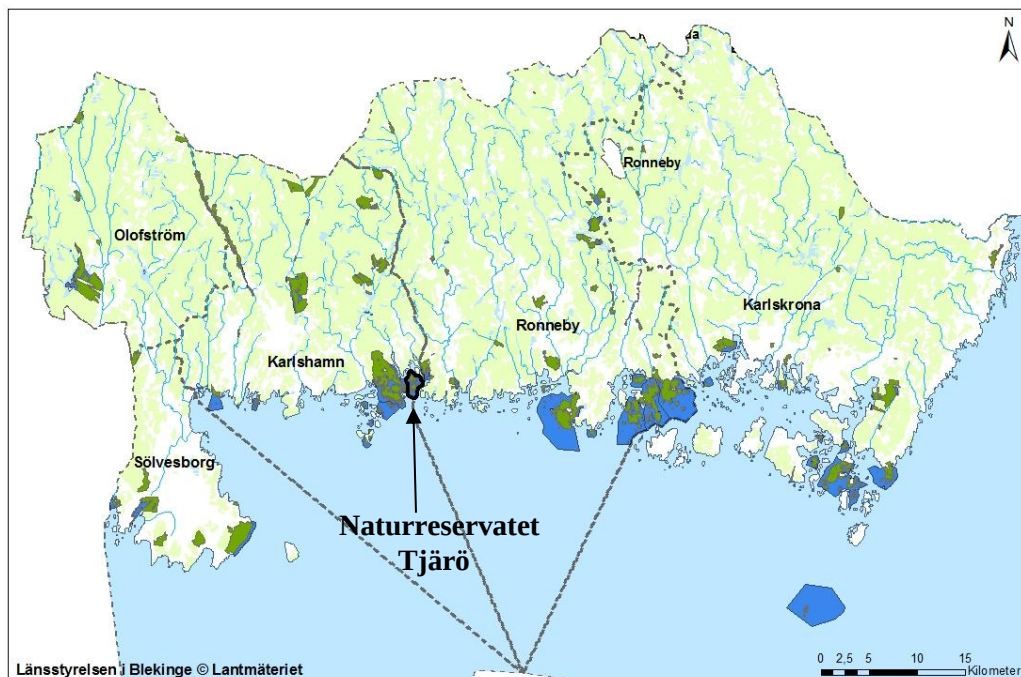
Postadress
SE-371 86 KARLSKRONA

Besöksadress
Skeppsbrokajen 4

Telefon/Telefax
010-22 40 000
010-22 40 223

E-post/webbplats:
blekinge@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/blekinge

Org.nr
202100-2320

Figur 1. Naturreservatet Tjärös läge i Blekinge län.

Titel: Skötselplan för naturreservatet Tjärö, Karlshamns kommun
 Utgiven av: Länsstyrelsen i Blekinge län
 Planförfattare: Ingegerd Erlandsson
 Beställningsadress: Länsstyrelsen i Blekinge län
 371 86 Karlskrona
 Tfn: 010-224 00 00
blekinge@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/blekinge
 Copyright: Länsstyrelsen i Blekinge län.
 Innehållet i detta dokument får gärna citeras eller refereras med uppgivande av källa
 Foton: Ingegerd Erlandsson 2012, om inget annat anges
 Omslagsbilder: Övre bild: Den byggnad som idag används som reception och restaurang är en ditflyttad mangårdsbyggnad kallad Allemans (nr.13 på kartan i Bilaga 9a), som ligger inbäddad i lummig grönska intill gårdsplanens släta klipphöllar. (120524)
 Nedre bild: Norrifrån ses rundslipade klipphöllar ute på Kalvhuvudet som avskiljs med en låglänt gräsmark från resten av halvön Kalven på östra delen av Tjärö, där det finns frodiga ekhagmarker. (120524)

Innehållsförteckning

1 SYFTET MED NATURRESERVATET	4
2 BESKRIVNING AV OMRÅDET	5
2.1 ADMINISTRATIVA DATA.....	6
2.2 NATURFÖRHÅLLANDEN	8
2.2.1 Geologi och topografi	8
2.2.2 Översiktlig vegetationsbeskrivning	10
2.2.3 Inventeringar på land och till havs.....	11
2.2.2 Djurliv	
2.3 HISTORISK OCH NUVARANDE MARKANVÄNDNING	14
2.3.1 Det historiska landskapet	14
2.3.3 Nuvarande mark- och vattenanvändning	19
2.3.4 Byggnader på ön.....	19
2.4 OMRÅDETS BEVARANDEVÄRDEN	20
2.4.1 Geovetenskapliga bevarandevärden.....	20
2.4.2 Biologiska bevarandevärden	20
2.4.3 Kulturhistoriska bevarandevärden.....	22
2.4.4 Intressen för friluftslivet	23
3 REFERENSER	24
4 PLANERAD MARKANVÄNDNING OCH SKÖTSEL	25
4.1 ÖVERGRIPANDE BEVARANDEMÅL	25
4.2 GENERELLA RIKTLINJER.....	25
4.4 INDELNING I SKÖTSELOMRÅDEN	27
5 MÅL OCH ÅTGÄRDER FÖR SKÖTSELOMRÅDEN	27
5.1 SKÖTSELOMRÅDE 1. NATURBETESMARKER.....	27
5.2 SKÖTSELOMRÅDE 2. HOLMAR OCH SKÄR	33
5.3 SKÖTSELOMRÅDE 3. BEBYGGT OMRÅDE	34
5.4 SKÖTSELOMRÅDE 4. MARINA OMRÅDEN	37
6 FRILUFTSLIV OCH TURISM.....	38
6.1 BESKRIVNING.....	38
6.2 MÅL OCH ÅTGÄRDER FÖR FRILUFTSANORDNINGAR	40
7 UTMÄRKNING AV RESERVATSGRÄNS.....	41
8 BRÄNDER OCH BRANDBEKÄMPNING	41
9 JAKT OCH FISKE	42
10 TILLSYN, DOKUMENTATION OCH UPPFÖLJNING	42
10.1 TILLSYN ÖVER FÖRESKRIFTER.....	42
10.2 UPPFÖLJNING AV BEVARANDEMÅL	42
10.3 DOKUMENTATION AV SKÖTSELÅTGÄRDER	42
11 KOSTNADER OCH FINANSIERING	42
12 SAMMANFATTNING OCH PRIORITERING AV PLANERADE	43
SKÖTSELÅTGÄRDER	43

BILAGA

- Bilaga 1: Översiktskarta
- Bilaga 2: Reservatets gränser, fastighetsgränser, mm
- Bilaga 3: Natura 2000-områden
- Bilaga 4: Terrängkarta
- Bilaga 5: Djupkarta
- Bilaga 6: Inventering av skyddsvärda träd
- Bilaga 7: Forn- och kulturlämningar
- Bilaga 8: Historisk markanvändning tidigt 1900-tal
- Bilaga 9a och 9b: Byggnadshistorik
- Bilaga 10: Naturtyper
- Bilaga 11: Skötselområden
- Bilaga 12: Bebyggt område
- Bilaga 13: Anordningar för friluftslivet

1 Syftet med naturreservatet

Enligt beslutet 1976-04-05 var syftet med naturreservatet Tjärö ”att för friluftslivet och den kulturellt-vetenskapliga naturvården säkerställa en värdefull del av den mellanblekingska skärgården”.

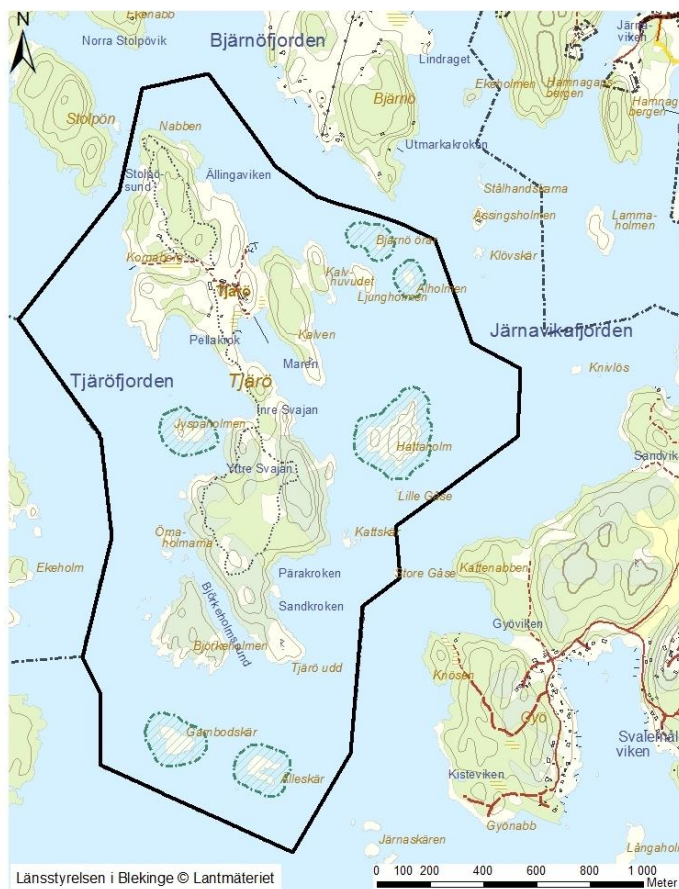
Nytt syfte med naturreservatet *Tjärö* är att:

- bevara områdets biologiska mångfald både på land och i marin miljö,
- bevara och vårda värdefulla livsmiljöer med naturtyper enligt EU:s habitatdirektiv i gynnsamt tillstånd, med växt- och djursamhällen som är karaktäristiska för dessa livsmiljöer, inom den del av reservatet som omfattas av Natura 2000,
- skydda och bevara känsliga arter listade i EU:s habitatdirektiv samt rödlistade och andra för Blekinge ovanliga arter,
- skydda värdefulla naturmiljöer med geologiska formationer som uppkommit genom påverkan av inlandsisen,
- trygga tillgången till ett för friluftslivet betydelsefullt område i skärgårdsmiljö samt tillgodose allmänhetens möjlighet till rörligt friluftsliv som kan ge rika natur- och kulturupplevelser och erbjuda en tilltalande landskapsbild.
- tillgodose friluftslivets behov av rastplatser, stigar och vandringsleder samt för-
töjningsplatser för båtar.

2 Beskrivning av området

Tjärö är en karaktäristisk del av den mellanblekingska skärgårdsbygden, med ett småbrutet kulturpräglat landskap med lång hävdkontinuitet, ädelövskogar och sprickdalslandskapets rundhällar och klippstränder.

Det 306 hektar stora naturreservatet, varav 83 ha är land, utgörs av huvudön Tjärö med tillhörande holmar och skär samt omgivande hav, belägen i Hällaryds skärgård i mellersta Blekinge (se Figur 2 samt kartbilaga 1 och 2). Själva huvudön Tjärö på 76 ha består av två större delar, en i norr och en i söder, sammanbundna av ett långsmalt ca 100 meter brett näs. Öster om den norra delen ligger halvön Kalven som en gång varit en egen ö men nu hänger ihop med huvudön via ett låglänt område. I havet gränsar *Tjärö* till naturreservatet *Eriksbergs stränder* i väster.

Naturreservatet är markerat med heldragen svart linje på ekonomiska kartan.

Kustlandskapet har varierad topografi där berggrunden är genombruten av mindre sprickdalar och med tydliga spår av inlandsisens verkningar. Landmiljöerna på Tjärö utgörs av ett betespräglat kulturlandskap där ekhagmarker och ädelövskog omväxlar med enbuskmarker och hällmarker samt mindre områden med strandäng eller gräsmarker. Den högsta punkten är på ca 20 meter över havets yta. Det finns både plana klipp-hällar, rundhällar och klippstup. Just de branta rundslipade hällarna längs kusten är utmärkande för Tjärö. Vattenområdet inom naturreservatet har en relativt stor utbredning av marina biotoper som anses vara ekologiskt värdefulla, till exempel tångbälten och ålgräsängar.

Naturreservatet *Tjärö* är av gemenskapsintresse i EU:s ekologiska nätverk Natura 2000 där Tjärö dels ingår enligt habitatdirektivet i området SE0410134 Tjärö, dels utgör del av området SE0410043 Tjärö-Bockön-Eriksberg enligt fågeldirektivet. Natura 2000-områdenas utbredning visas i Bilaga 3.

Tjärö, som är ett populärt besöksmål, har färjeförbindelse med fastlandet. Ön är viktig för det rörliga friluftslivet med vandringsleder och badplatser. Förutom en marina med gästhamn finns fina hällmarker och mindre vikar som är populära för båtburna gäster.

2.1 Administrativa data

Tabell 1. Administrativa data

Objektnamn	Tjärö
Objektnummer	10-02-031
Skyddsform	Naturreservat
Beslutsdatum	2013-04-02
Natura 2000 beteckning	SE0410134 Tjärö (SAC), del av SE0410043 Tjärö-Bockön-Eriksberg (SPA), 306 ha
Totalareal (ha)	306 ha
Landareal (ha)	83 ha
Vattenareal (ha)	223 ha
Naturvårdsförvaltare	Länsstyrelsen
Län	Blekinge
Kommun	Karlshamn
Lägesbeskrivning	Ca 1 km SV om Järnavik, i nordöstra delen av Hällaryds skärgård
Markägare	Privat
Fastigheter	Tjärö 1:2, 1:4, 1:5, 1:8 och 1:9
Servitut	Transformatorboks för Olofström-Härnäs 1:94 och Olofström-Hallandsboda 1:82
Nyttjanderätter	-
Naturtyper	Areal (ha)
<i>Betad skogsmark</i>	<i>Totalt ca 11 ha</i>
Natura 2000	Näringsfattig ekskog (9190), ca 1,7 ha
Övriga	Ädellövskog (KNAS 907) ca 1,7 ha Triviallövskog med ädellövinslag (KNAS 908) ca 7,5 ha Skog ca 0,15 ha
<i>Naturliga fodermarker</i>	<i>Totalt ca 65 ha</i>
Natura 2000	Trädklädd betesmark (9070) 14 ha Hällmarkstorräng (8230) ca 20 ha * ¹ Silikatgräsmarker (6270) ca 0,8 ha Enbuskmarker (5130) ca 21 ha *Strandängar vid Östersjön (1630) ca 0,8 ha
Övriga	Obestämd torr-frisk gräsmark ca 3,5 ha Öppen kultiverad betesmark ca 4,4 ha Fuktäng ca 0,2 ha Exploaterad mark ca 0,3 ha
<i>Holmar och skär</i>	<i>Totalt 7 ha</i>
Natura 2000	Hällmarkstorräng (8230) ca 4,7 ha Skär i Östersjön, terrestra (1620) ca 1,6 ha
<i>Marina områden</i>	<i>Totalt ca 223 ha</i>
Natura 2000	Skär i Östersjön, akvatiska (1620) ca 15,4 ha Rev – obestämd (1170) ca 22,6 ha

¹ *Prioriterade naturtyper enligt EU:s art- och habitatdirektiv

Marina områden Natura 2000 forts.	Vikar och sund (1160) ca 150,8 ha Sandbankar (1110) ca 1,7 ha
Övriga	Marint vatten ca 32 ha
Prioriterade bevarandevärden:	
Markslag	Ekblandskog, hagmark, hed- och gräsmark, strandäng, hållmark samt marina mjuk- och hårdbottnar
Strukturer och funktioner	Välbetad gräsmark med artrik flora, grova ekar m.fl. ädellövträd, senvuxna lövträd, gamla träd, hålträd, döende och död ved, stenrösen och stengärdesgårdar, klippor, strandmiljöer påverkade av vattenståndsväxlingar
Naturtyper	Samtliga Natura 2000-typer
Arter	Rödlistade arter, signalarter, ÅGP-arter, EU-arter. Se Tabell 2.
Geovetenskap	Glaciala spår: av inlandsisen slipade rundhällar, med flyttblock i olika storlekar, isräfflor.
Kulturmiljöer	Registrerade fornlämningar såsom stensättningar och andra kulturhistoriska lämningar, t.ex. stenmurar, odlingsrösen, rester av husgrunder, bebyggelsemiljöer.
Friluftsliv	Större sammanhängande område med höga upplevelsevärden, naturupplevelse, besöksobjekt, kulturhistoria, landskapsbild
Övrigt	Forskning/referensområde

Tabell 2. Rödlistade, EU-listade och andra ovanliga arter och signalarter som rapporterats från reservatsområdet under senare år. Rödlistekategorier: CR = akut hotad, EN = starkt hotad, VU = sårbar, NT = nära hotad. LC-arter är arter som tidigare varit rödlistade men som numera räknas som Livskraftiga. Signalarter är indikatorarter som är användbara för att lokalisera och urskilja skogar med höga naturvärden.

Art		Nationell rödlista 2010	Signalart	EU:s fågel- direktiv	Annan art värd att skydda
Kärlväxter					
<i>Botrychium lunaria</i>	Låsbräken	NT			
<i>Fraxinus excelsior</i>	Ask	VU			
<i>Rosa balsamica</i>	Flikros	NT			
<i>Ulmus glabra</i>	Alm	VU			
Mossor					
<i>Antitrichia curtipendula</i>	Fällmossa		X		
<i>Homalothecium sericeum</i>	Guldlockmossa		X		
<i>Neckera complanata</i>	Platt fjädermossa		X		
	Porella		X		
Svampar					
<i>Daedaleopsis confragosa</i>	Rodnande ticka				X

Art		Nationell rödlista 2010	Signalart	EU:s fågel- direktiv	Annan art värd att skydda
Lavar					
<i>Bacidia rebella</i>	Lönnlav		X		
<i>Chaenotheca chlorella</i>	Kornig nållav		X		
<i>Schismatomma decolorans</i>	Grå skärelav	NT	X		
Insekter					
<i>Lasius fuliginosus</i>	Blanksvart trädmyra		X		
Fiskar					
<i>Vimba vimba</i>	Vimma	NT			
Fåglar					
<i>Lanius collurio</i>	Törnskata			X	
<i>Mergellus albellus</i>	Salskrake	NT			
<i>Haliaeetus albicilla</i>	Havsörn	NT			
<i>Dendrocopos minor</i>	Mindre hackspett	NT			

2.2 Naturförhållanden

2.2.1 Geologi och topografi

Berggrund och jordarter

Berggrunden består av Karlshamnsgranit, som är en grovkornig granit. Topografin är typisk för Blekinges sprickdalsterräng samt kust- och skärgårdstrakter. Längs sprickor i berggrunden har förkastningar skett. Ett genombrutet landskap med dalgångar mellan bergiga höjdsträckningar omväxlar med höga rundhällar och klippstränder. Tjärö är kuperat både i de norra och södra delarna, med gott om klipphöllar och berg i dagen. Topografin är bitvis brant och den högst belägna delen på ca 20 meter över havet är belägen på sydöstra delen av ön. På många ställen är höjderna på 15 meter över havet (m.ö.h.). Den största av de kringliggande öarna, Björkeholmen, är också kuperad med högsta höjden på över 10 m.ö.h. Även Hattaholm når upp till 10 m. ö.h. Övriga holmar och skär är mer låglänta med mycket klipphöllar. Terrängkartan i Bilaga 4 visar topografin med höjdskillnader inom reservatet, något överdrivet för tydlighetens skull, tillsammans med fastighetskartan där skog och öppna marker syns.

Rundslipade branta klipphöllar är utmärkande för Tjärö, här utmed viken Marens västra kust.

I trakten började landisen smälta av för ca 14 500 år sedan och området stod därefter under vatten i den uppdämda Baltiska issjön, vars högsta kustlinje (HK) låg på 65 m.ö.h. Graniten är en svårvittrad bergart som ger upphov till relativt magra jordar. De lösa avlagringar som idag vilar på urberggrunden är avsatta under eller efter den senaste istiden. Tjärö med kringliggande holmar består till största delen av berg med ett ibland tunt jordtäckte på högst 0,5 meter och terrängen är bitvis blockrik. På de släta kala av inlandsisen rundslipade klipphöllarna syns

fler spår av isens framfart i form av bland annat isräfflor. Flyttblock av olika storlek och ursprung ligger också direkt på berghällarna. I en sänka på den södra delen av ön finns ett litet område med lera/silt som avsatts på botten av Baltiska issjön. På ett par ställen på norra Tjärö, i dalgången väster om husen och i sänkan i öster mot halvön Kalven, finns jordarten svallad urbergsmorän.

Tidigare vattennivåer

För 20 000 år sedan när den senaste nedisning var som störst var så mycket vatten bundet i inlandsisar att havsytan låg ca 120 m lägre än nu. Isens tyngd gjorde att Skandinavien var nedtryckt. När isen smälte steg både havsytan och marken. Detta har orsakat att Blekinges strandlinje under förhistorisk tid varierat kraftigt eftersom södra Östersjön genomgått flera olika stadier av sjöar och hav med olika höga vattennivåer. Strandförskjutningsförloppet i området är välundersökt och intressant. Björn E. Berglund och Per Sandgren har i en populärvetenskaplig artikel ”Strandförskjutningen i Blekinge – från istid till nutid” (i *Blekingeboken* Årgång 88, 2010) sammanställt kunskap i ämnet.

I samband med isens avsmältning för ca 14 500 år sedan bildades högsta kustlinjen (HK) i Baltiska issjön, som dämtes upp av isen. HK har uppmätts till 65 m.ö.h. i trakten, vilket innebär att hela det aktuella området då låg långt under vatten. Under nästa period kallad Yoldiahavet (11 600–9 700 år före nutid) förekom den lägsta vattennivån i Östersjön under postglacial tid (Berglund & Sandgren, 2010). Då var havsytan ca 18 meter lägre än idag. Det innebar att skärgårdsöarna stack upp som kullar i ett kustnära område. Från Yoldiahavets lågvattenperiod (regression) finns på olika ställen på havsbotten i Blekinges skärgård källmaterial i form av stubbar och torvlager. I de submarina skogarna kan finnas rester efter boplatser från mesolitikum (jägerstenålder).

I fjärdarna längs Blekingekusten finns även dränkta insjöar. Exempelvis har en sådan fornsjö (submarin bassäng) med söttvattensgyttja hittats på 18 m djup utanför Järnavik, ca 1 km nordost om Tjärö. Vid övergången till nästa stadium, kallat Ancylussjön, blev förändringen drastisk med en snabb vattenståndshöjning på 25 meter på 200 år och strandnivån låg som högst 6–7 m.ö.h. längs Blekingekusten.

Det senaste av Östersjöns stadier är Littorinahavet, ett innanhav med bräckt vatten, som med förbindelse till Västerhavet via de danska sunden nu har existerat i nära 10 000 år. Under Littorinahavets tidiga period låg havsytan en meter lägre än idag. Därefter steg vattennivån och vid Blekinge var den under flera tusen år (8 000–4 000 år före nu) över 4,5 m högre än dagens. Som högst låg då medelvattennivån på ca 8 m.ö.h. för ca 6 500 år sedan. Under Littorinagränsen på 8 meter finns miljöer som är viktiga dokument från perioder med högre strandnivå (transgression). Hit räknas strandvallar, som ofta är väl synliga i landskapet.

Under bronsåldern för ca 3000 år sedan låg vattennivån på ca 2,5 m och under vikingatiden för 1000 år sedan låg den bara 1 m högre än idag. På grund av landhöjning efter isens belastning steg landskapet successivt upp ur havet, en process som fortfarande sakta pågår med ca 5 cm på 100 år.

2.2.2 Översiktlig vegetationsbeskrivning

Terrestra områden

Dagens landskap på Tjärö är varierat med öppna och trädklädda betesmarker, magra enbuskmarker, hävdade gräsmarker, karga klipphällar samt ekdominerade dungar. I trädskiktet finns även ask, alm, lind, avenbok, bok, oxel, asp, björk, sälg, tall och gran. Betes- och hamlingspräglade träd vittnar om äldre tiders markanvändning. Buskskiktet är artrikt, och innehåller bland annat hassel, rönn, vildapel, hagtorn, slån, en och flera

Betande får håller markerna öppna, som här i hagmarker på norra delen av Tjärö.

arter av rosor, däribland den rödlistade flikrosen. I fältskiktet finns arter som Adam och Eva, nattviol, småfruktig jungfrukam och den rödlistade arten låsbräken. På mindre strandängsytor växer blåsäv, havssälting och gulkämpar.

Markerna inom naturreservatet *Tjärö* är variationsrika och bjuder på en stor biologisk mångfald. Exempelvis finns det gamla ekar och hamlingspräglade träd, hålträd, döende träd och död ved i de trädklädda hagmarkerna, en naturtyp som hyser flertalet sällsynta och hotade arter. Stora delar av ön betas av får och nötboskap.

Sydväst om Tjärö ligger Björkeholmen med lövträd och enbuskmarker, en ö som tidigare beteshävdats med får. Övriga holmar och skär inom området är mindre och utgörs till stora delar av hållmarker med visst inslag av träd- och buskvegetation. I det kustnära landskapet präglas växtligheten av havets och vindarnas inverkan på miljön.

Marina områden

Till naturreservatet *Tjärö* hör även havsmiljön inom ett område som sträcker sig som mest 750 meter ut från huvudön. Det marina området utgör 223 av reservatets 306 ha. De marina miljöerna runt Tjärö är representativa för Blekinges skärgård, och utgör en viktig länk i det nationella nätverket av marina skyddade områden. Ute i havet gränsar *Tjärö* till naturreservatet *Eriksbergs stränder* i väster.

På kartan i Bilaga 5 visas djup inom naturreservatet *Tjärö*. En del av området är relativt grunt, ner till 3 meter närmast kust och öar. Stora delar av bottenarna är däremot djupare än 6 meter. Längre ut från ön finns större djup på mellan 13 och 18 meter ute i fjordarna och sunden, med det största djupet på 22 meter intill reservatsgränsen i sydväst. Det finns ett flertal grund i vattnen närmast Tjärö och de olika holmarna. I de grunda strandnära delarna är det även rikligt med stenar och klippor.

Innerskärgården har stora grunda vikar och sund, rev och skär med begränsat inflytande av sötvatten och där är habitatet relativt lite påverkade av kraftiga vågor. Längre ut i ytterskärgården är havsmiljön mer exponerad för starka vindar med större påverkan av kraftiga vågor.

De marina miljöerna utgörs dels av vegetationsrika mjukbottenar med sand, grus, lera eller gytta, dels av hårbottenar bestående av stenar, block eller klippor. Inom reservatet finns ekologiskt viktiga biotoper som hårbottenar med blåstångsbälten och sandbottenar med ålgräsängar.

På olika typer av sediment och substrat finns artrika växt- och djursamhällen. Gränsen för grunt vatten kan definieras genom förekomsten av ålgräs- eller natesamhällen. Det finns även djupare vegetationsfria delar.

Området påverkas av övergödning, både genom vattenutbyte med övriga Östersjön och genom tillrinning från närliggande vattendrag från marker präglade av jordbruk. Mänsklig påverkan sker även genom fiske och båttrafik på grunda områden.

I sundet mellan Tjärö nabb, sydspetsen, och de södra skären Älleskär t.v. och Garnbodskär t.h. finns djupa bottenar på ner till 18 meter.

2.2.3 Inventeringar på land och till havs

Inventering i terrestra miljöer

Inom ramen för Åtgärdsprogrammet (ÅGP) för skyddsvärda träd i kulturlandskapet pågår sedan 2005 en inventering av biologiskt värdefulla träd i Blekinge. Ett biologiskt värdefullt träd kan vara ett grovt träd (med en diameter över 80 cm/250 cm i omkrets), ett hamlat träd eller ett hålträd. I begreppet ryms också döda stående eller liggande träd, samt träd med en speciell lav- och mossflora. Det kan också vara ett kulturhistoriskt intressant träd, till exempel vårdträd, vägmärken och alléer. Kartläggningen ska ge ökad kunskap om länets värdefulla trädmiljöer, dess utbredning, hotstatus samt natur- och kulturhistoriska värden.

År 2009 inventerades delar av Tjärö, området närmast bebyggelsen, av länsstyrelsen inom ÅGP för skyddsvärda träd. Resultatet av trädinventeringen redovisas i bilaga 6. Sammanlagt identifierades omkring 200 skyddsvärda träd, varav 115 träd bär spår av hamling. 10 träd hade en omkrets på 250 cm eller mer och det grövsta trädet var en ek med en omkrets på 330 cm. Det är viktigt att hamlingen fortsätter och att det finns förutsättning för en kontinuitet av hamlade träd. Eftersom flertalet av de hamlade träden är askar får man ta del av de råd som finns med tanke på askskottsjukan. Utöver åtgärdsbehov med hamling kan ekar behöva friställas.

Ekar och hamlade askar i det trädinventerade området.

På en del av träden växte rödlistade arter som grå skärelav och signalarter som lönnlav, guldlockmossa och fällmossa. Flera ovanliga vedlevande svampar har påträffats på ön, bland annat rodnande ticka som växer på gammal säl. Enligt inventeringsuppgifter från år 1974 hade då 410 kärlväxtarter påträffats på ön. Det finns behov av att göra fler inventeringar inom Tjärö, exempelvis av insekter och av kärlväxter som uppdatering av tidigare inventering. Även svampar, mossor och lavar behöver inventeras.

Inventeringar av marina miljöer

I avsnittet ”Tidigare vattennivåer” har redan nämnts de maringeologiska undersökningar som gjorts längs Blekingekusten och som sammanställs av SGU. Inom det så kallade Littorinaprojektet (1925 – 2007) har bland annat gjorts paleoekologiska analyser i bassänger (fornsjöar, sjöar och havsvikar) och en av platserna är en fornsjö på 18 meters djup utanför Järnavik, nordost om Tjärö. Sammanställning av informationen har lett till en beskrivning av strandförskjutningens förlopp i södra Östersjön (Berglund & Sandgren, 2010).

På uppdrag av Länsstyrelsen i Blekinge har Höskolan i Kalmar genomfört marina inventeringar som omfattade bland annat *Tjärö*. Syftet med undersökningarna var att få underlag för beslut om marint naturreservat och för revideringen av skötselplanen. Hösten 2007 gjordes först en inventering av makrovegetationen inom ett större havsområde (Nilsson 2008:1). Därefter gjordes en utförlig kartering av strandnära blåstångs- och sågtångsbälten ner till mellan 2,5 och 3,5 meters djup samt dykundersökningar längs fem transekter inom *Tjärö*. Vattentemperaturen låg runt +12° och salthalten var omkring 7 ‰ i större delen av området. Siktdjupet varierade inom hela undersökningsområdet från 4 till 12 meter och i mitten av Tjäröfjorden var det 7,2 meter.

Blåstång växer här på stenig botten i den grunda viken innanför Jyspaholmen.

Bottensubstratet på undersökningslokalerna utgjordes av såväl hård- som mjukbottnar. Enligt översiktsinventeringen fanns riklig förekomst av makrovegetation. Grundare än 6 m täcktes mjukbottarna till stor del av vegetation. Hårdbottarna hade makroalger i varierande mängd från ytan och ner till åtminstone 12 meters djup. På fyra av fem lokaler täckte vegetationen minst hälften av botten. Områden med lokal störning förekom dock. I Maren, som används som gästhamn på Tjärö, syntes tydliga tecken på lokal störning som troligen kommer av den frekventa båttrafiken.

Fastsittande blåstång dominerade hårbottarna inom området, och förekom rikligt även i lösliggande form. Även på mjukbottenlokalerna var den dominerande makrofyten blåstång, här i lösliggande form, samt borstnate och även bandtång. Blåstång som var den i särklass vanligaste arten av brunalger koloniserade alltså såväl mjuk- som hårbottnar och förekom både som fastsittande och lösliggande. På de flesta sten- och klippstränder i området fanns fastsittande tång. Sågtång, samt rödalger fjäderslick och gaffeltång (kräkel) växte relativt rikligt kring Garnbodskär och Älleskär i naturreservatets södra del.

Borstnate var den vanligast förekommande av fanerogamerna (fröväxterna), vilken fanns på hela 80 % av mjukbottenlokalerna och i många fall som dominant vegetation runtom hela Tjärö med närliggande holmar och skär. Bandtång (även kallad ålgräs) var, ensamt eller ihop med borstnate, dominerande vegetation på mjukbottnar djupare än 3 meter, mest på några lokaler intill holmarna runt Tjärö. Sågtång dominerade på några lokaler vid Garnbodskär och Älleskär. Fjäderslick som var den vanligaste rödalgen fanns främst på hårbottnar djupare än 3 meter och dominerade, förutom på några loka-

ler utanför Garnbodskär och Älleskär, även på spridda lokaler runt norra Tjärö. Sudare, även kallad snärjtång, är en brunalg som var dominerande på grunda bottnar i Björkeholmssund samt vikarna Inre och Yttre Svajan. På mjukbotten var den vanligaste kransalgen grönsträse. Den vanligaste grönalgen grönslick, var bältesbildande i skvalpzonen på många sten- och klippbottnar.

Vid alla dyktransekterna förekom tångbälten, med en genomsnittlig djuputbredning på 2,1 meter. En sammanfattande bedömning var att det inventerade kustområdet hade en stor utbredning av marina biotoper som anses extra värdefulla. Hit hör tångbälten, ålgräsängar och kransalgsängar.

Havs- och vattenmyndigheten har en databas över kustprovfisken. 2008 provfiskades i Tjäröfjärden. Då fångades följande arter: Abborre, björkna, braxen, gers, gädda, löja, mört och sarv samt vimma som är rödlistad (NT).

2.2.2 Djurliv

Fågellivet

På Tjärö och de kringliggande öarna finns ett rikt djurliv, där särskilt fågellivet utmärker sig. Förekommande arter enligt fågeldirektivet inom Natura 2000-området SE0410043 Tjärö-Bockön-Eriksberg (SPA) är salskrake, havsörn, brun kärrhök, fiskgjuse, trädläcka, höksångare och törnskata. Av dessa förekommer salskrake, havsörn och törnskata inom Tjärö naturreservat, de två förstnämnda som rastande/ övervintrande, törnskata som häckande.

I hagmarkernas gamla ekar bor hålbbyggande arter, som till exempel den rödlistade arten mindre hackspett, och ett flertal fågelarter trivs i skogs- och hagmarkerna. De mindre öarna är viktiga häckningslokaler för bland annat grågås, ejder och fiskmås. Havsvikarna är viktiga uppehållsplatser för rastande och övervintrande sjöfåglar.

Inom fågelskyddsområdena på flera holmar och skär runt Tjärö är det numera beträd- nadsförbud under tiden 1 april - 15 juli. Då är det förbjudet att gå i land på dessa öar eller komma närmare än 50 meter från stranden. Många fågelarter trivs som sagt i skär- gårdslandskapet, både häckande arter och de som är på tillfälligt besök.

Här simmar ett kanadagåspar med ungar öster om Tjärö.

2.3 Historisk och nuvarande markanvändning

2.3.1 Det historiska landskapet

Det är lämpligt att beskriva områdets markhistorik med utgångspunkt i ett landskapsperspektiv för hela kust- och skärgårdsområdet. Trädslagen har invandrat till vårt land vid olika tidpunkter efter den senaste istiden. Under den så kallade "värmestiden", som började för 10 000 år sedan, spred sig träden söderifrån. Först etablerade sig pionjären björk, tätt följd av asp och tall. Hassel, alm och ek följde efter och sedan kom lind och ask. Eken tillhör alltså de ädellövträd som etablerade sig tidigt. Boken som invandrade från sydväst så sent som för 3 500 år sedan, efter värmestiden, hade sin största utbredning för 1000 år sedan och spred sig bland annat till gamla betesmarker. Genom klimatförsämringen för ca 3000 år sedan fick även granen idealiska växtbetingelser och spred sig snabbt norrifrån genom landet på lövskogens bekostnad. Först under 1600-1700-talen nådde granen södra Sverige och dess naturliga sydgräns går egentligen över norra Blekinge. Granen har spridits vidare genom planteringar.

Tjärö har haft bofast befolkning åtminstone sedan 1600-talets mitt, men fornlämningar visar att området använts av människor betydligt längre. Stenålderns fiskare och jägare kan ha uppehållit sig vid stränderna, liksom under brons- och järnåldern då byarna i kustbygden kombinerade jordbruk med fiske och jakt vid havet. Fisket var en viktig födo- och inkomstkälla i kust- och skärgårdsområdena. Troligt är att Tjärö började byggas under bronsåldern. Med hjälp av pollenanalyser kan man se att under järnåldern var denna del av Blekinges kust i väsentlig omfattning uppodlad eller utnyttjad för boskapsskötsel.

På Kalvens sydspets finns en av öns fornlämningar, en rektangulär stenfylld stensättning (RAÄ Åryd 52:1).

På ön finns två fasta fornlämningar på land som utgörs av stensättningar från brons- eller järnåldern. Fornlämningarnas läge visas i Bilaga 7. Båda är gravmarkeringar i höjdläge på uddar, en på Kalven (RAÄ Åryd 52:1) och en ute på södra udden (RAÄ Åryd 53:1). Till formen är de rektangulära och stenfyllda. På Björkeholmen finns en så kallat övrig kulturhistorisk lämning från senare tid, en ruin i form av en husgrund (RAÄ Åryd 378). Den rektangulära stengrunden ligger i en dalsänka mellan bergklackar på trädbevuxen mark. En trolig bedömning är att byggnaden använts till betesdjur.

I havet utanför Tjärö finns marina lämningar. Den ena som finns nära reservatsgränsen i väster räknas som övrig kulturhistorisk lämning och är en fartygs/ båtlämning, beskriven som en däcksbåt (RAÄ Åryd 121). De båda andra finns i havet norr om ön och är bevakningsobjekt av osäker sort (RAÄ Åryd 118 och 122).

Vid övergången till medeltid (1000-1536 e.Kr.) låstes en stor del av bebyggelsen i sina historiska lägen där den blev kvar fram till 1800-talets skiftesreformer. Byns mark delades in i inägomark och utmark. Åkrar och ängar var fördelade i vångar med tegar på den inhägnade inägomarken närmast byn. De bördigaste markerna odlades upp och såväl torrare marker som strandängar användes till slätter. Utmarken som ägdes gemensamt av byn bestod av skog, magrare gräs- och ljunghedar, myrar och liknande och fungerade

som allmän betesmark åt hela byns kreatur. Ofta var det bergiga och stenrika områden. Utmarken användes även för uppodling av tillfälliga åkrar, så kallade lyckodlingar eller lyckemark. I det historiska landskapet skiljde man noga på olika markslag.

Eken var regale (kunglig rättighet) ända sedan 1100-talet. Alla skärgårdsöarna i Blekinge tillhörde kronan, vilket står omnämnt i Kung Valdemar II:s jordebok från 1231. Eken var också tidigt skyddad, som en sorts "naturskyddsobjekt", omnämnd redan i de medeltida landskapslagarna. För Blekinges del var det Skånelagen som gällde, den äldsta av de nordiska landskapslagarna (början av 1200-talet).

Ekarna var fredade för att trygga tillgången på ollonbete. Den för skattläggning så värdefulla ollonskogen av ek och bok utgjorde grunden för hur många svin (så kallade ollonsvin) som kunde födas upp. Samtidigt var skogen av väsentlig betydelse för virkesproduktion, ved och material till allehanda skogsprodukter som var viktiga för böndernas försörjning. Bygandet av flottans skepp krävde en stor mängd timmer och viktigast var eken. Mot medeltidens slut kom all skog utanför byalagens inägor att tillhöra kronan, för att trygga tillgången på skeppsvirke. 1830 upphävdes skyddet för ekarna och efter det skedde en omfattande borthuggning av den bondeägda ekskogen. Vid skogsseparationen som också började på 1830-talet delades markerna upp i odlings- respektive skogslandskap, som resulterade i monokulturer till skillnad mot det mångbruk som rådde tidigare.

En vidkronig ek som växer öppet på södra delen av Tjärö.

Hur Tjärö och småöarna runtomkring under lång tid i olika delar nyttjats för ekförsörjning, åkerbruk, slätter och bete med mera präglar i hög grad ännu natur- och kulturmiljön. Här framträder ett äldre odlingslandskap format av människor. Stenrösen vittnar om det forna åkerbruket. Stenmurarna stängde ute betande djur från inägornas åker- och ängsmark och kålgården närmast boningshusen.

Intressant för Tjärös del är den omfattande stenhuggeriverksamhet som ägde rum i västra Blekinge under sista hälften av 1800-talet och fram till andra världskriget. På Tjärå började stenhuggandet på Pellanabb, norra Tjärös sydvästra udde, vid mitten av 1800-talet. Stenen användes bland annat till gatsten. Spår finns i terrängen i form av brottytor och skärvhögar.

Historiskt källmaterial

Studier av historiska kartor ger tillsammans med skriftligt källmaterial värdefulla uppgifter om bland annat växtlighet och markanvändning. Även ortnamn och naturnamn, som exempelvis namn på öar, kan ge ledtrådar vid tolkning av det historiska landskapet. *Tjärö* stavades *Tierröo* år 1583 och namnet kommer av *tjär*bränning. Tjära som tillverkades av kådrika tallstubbar var förr en blekingsk exportprodukt.

Tjärö är även namnet på byn som bestod av endast ett hemman, jordebokshemman med fastighets- eller gårdsnummer. I Jordeboken från 1659 finns Tjärö upptaget som *kronohemman*, vilket var dess jordenatur (ägoförhållande). *Kronohemman* ägdes av kronan

(staten) och lejdes ut till åbor (bönder) eller var boställen för officerare, fogdar och andra statliga tjänstemän. Mantalslängden från 1685 anger att på ön fanns tre personer (vuxna) bosatta. Fram på 1700-talet ökade bebyggelsen. Uppgift finns att det som mest bodde 20 personer på ön. Tjärö tillhörde Bräkne härad och Åryd socken.

Under 1800-talet genomfördes olika jordskiften för att samla ägorna till varje hemman och begränsa antalet tegar i byn. Vid skiftena inleddes en omfattande uppodling som pågick under hela 1800-talet och ett bra tag in på 1900-talet. År 1834 genomfördes Laga skifte för hemmanet Tjärö No 16 som var på 1/6 mantal (mtl) *kronoskatte*. *Skattehemman* ägdes och brukades av en självägande bonde som betalade jordeboksskatt (ränta) till kronan. *Kronoskatte* i sin tur betecknar ett tidigare kronohemman som köpts till skatte. Det fanns sex gårdar på ön och gårdarnas storlek angavs i mantal. Det var 1/96 mtl för A, 7/96 för B och 1/48 var för de övriga fyra C- F. Räknar man ihop dessa 16/96 eller 8/48 blir det 1/6 mtl. Mantal, som anges i bråktal, var ursprungligen ett mått på skattekraften hos jord, den jordareal på vilken en bonde med familj och tjänstefolk kunde försörja sig. Senare blev det ett mått på hemmanets andel i byn.

Vid skiftets genomförande skedde utflyttning från byn. På Tjärö fick endast en gård, den med störst mantal, (skifte B) kvarboenderätt, vilket betydde att de kunde bo kvar på gården på dess gamla läge i byn. Ägorna till B förlagdes med ett skifte på östra sidan av ön, inklusive området med de gamla bytomterna, samt Kalven. Ett utmarksskifte förlades på öns sydligaste del och dessutom ingick Björkeholmen och övriga holmar utom Jyspaholmen i B. Övriga gårdar belades däremot med utflyttningsskyldighet. De fick, med bybornas hjälp, flytta byggnaderna till det nya gårdsläget. I handlingarna kan utläsas att de sex gårdarna brukade sammanlagt ca 2,5 hektar åker (5 tunnland och 16,3

Sydväst om gårdsmiljön finns denna stenmur som härrör från skiftet och fortfarande markerar fastighetsgräns.

kappland) och 17 hektar äng innan skiftet genomfördes. Skifteskartan visar både markförhållandena före skiftet och hur de nya gränserna skulle dras enligt de raka linjer lantmätaren ritat på kartan. Dessa drogs ofta rakt över tidigare markslag. Längs de nya gränserna uppfördes ofta stenmurar i stenrika trakter som denna. Vid Laga skifte tilläts varje gård ha tre ägoskiften, varav två i åker och äng samt ett i skogsmark. Nu användes begreppen inrösnings- och avrösningsjord. Till inrösningsjord räknades mark lämpad för åker och äng, även de delar av utmarken som bedömdes lämpliga för nyodling.

1900-talets kartmaterial

Den gamla ekonomiska kartan från 1915-19, kallad Häradskartan, är en utmärkt källa för historisk markanvändning eftersom den visar landskapet i en tid när odlingsexpansionen nått sitt maximum i utnyttjandet av odlingsbara marker, samtidigt som det småskaliga jordbrukslandskapet ännu existerade med många äldre strukturer välbevarade. Markutnyttjandet under tidigt 1900-tal enligt Häradskartan visas på kartan i Bilaga 8.

I början av 1900-talet dominerade åkerbruket på Tjärö, medan det endast fanns några mindre ängsytor kvar. Bördiga svackor och dalgångar på den norra delen av ön var

uppodlade. På kartan har åkrarna flikig form och i dem syns impediment. Det fanns även åkerytor på södra delen av ön. Kartan visar att det växte lövskog på stora delar av norra ön och även Kalven. Betesmarkerna döljer sig i det som betecknas skog och övriga marker.

Häradskartan visar att det låg två gårdar, med boningslänga och ekonomibyggnad, på det gamla gårdsläget. Det var på fastighet nr 1 (numera Anderssons) och nr. 2 (numera Ingemans), inom vad som tidigare varit skifte B. Sydväst om dem låg boningshus och uthus på fastighet nr 3 (numera Hannas stuga och lada). På nr 3 låg ytterligare ett boningshus och uthus, utan åkermark ikring, på udden väster om viken Pellakrok. Norr om åkermarken på Korpalyckan fanns två uthus men inget boningshus, på nr 1. Fastighetsgränserna är delvis ändrade jämfört med på skifteskartan. Det ser ut att ha skett såväl hopslagningar som delningar med tre fastigheter som resultat.

Ortofotot från 1940-talet är också en utmärkt källa för markhistorisk tolkning. För Tjärös del förstärker den kartbilden tjugio år tidigare. I stort sett samma områden var fortfarande uppodlade. För de skogbevuxna delarna ger ortofotot en mer nyanserad bild. Ganska tät lövskog växte främst på Kalvens norra och västra del. Ett litet skogsområde kan anas mot sydostkusten till, på södra halvan av ön. Mitt på öns norra del ser det ut att ha vuxit något glesare hagmark. I övrigt var det glest med växtlighet, troligen buskmark, och väldigt mosaikartat med buskmark och klippor. Kala klippor framträder tydligt vid kuster och på skären.

Via 1970-talets ekonomiska karta kan man följa landskapets förändring. På Tjärö fanns inte längre någon åkermark kvar. Kartan visar omväxlande skogbevuxna och öppna delar. Husen låg i en klunga mitt på ön.

I jämförelse med 1940-talets uppvisar det senaste ortofotot från 2011 ett skärgårdslandskap där skogarna har tätat och buskmarkerna brett ut sig, även på vissa tidigare öppna öar. Det mesta av den gamla åkermarken är fortfarande öppen mark.

Från bondby till turiststation

Tjärö ägdes mellan åren 1939 och 2008 av Svenska Turistföreningen, som också drev en turiststation med vandrarhem och gästhamn på ön. I Bilaga 9a finns karta över byggnaderna på ön och i Bilaga 9b ges en kort byggnadshistorik.

Det hela började hösten 1938 då Bengt Berg tog upp förhandlingar med Svenska Turistföreningen (STF) angående Tjärö. Berg hade vid den tidpunkten just förvärvat egendomen Eriksberg. Hans avsikt var att STF skulle medverka till en anläggning, som för allmänheten kunde tillgängliggöra resultaten av verksamheten på den biologiska station och det faunistiska skyddsområde som han planerade på Eriksberg.

År 1939 köpte Bengt Berg Tjärö av dåvarande ägaren Axel Andersson. Därefter köpte STF redan samma år ön av Berg, för statsmedel som föreningen sökt hos Kungl Maj:t.

Ingemans (nr. 1 på kartan i Bilaga 9a), en av två ursprungliga mangårdsbyggnader på ön.

Svenska Turistföreningen grundades i slutet av 1800-talet. STF köpte alltså Tjärö 1939, året efter att den första semesterlagen infördes. Semester blev därefter ett begrepp i fler samhällsklasser och en ny form av miljöer började växa fram, kopplade till semester och fritid. STF:s vandrarhem var en del i utvecklingen att göra det möjligt för fler att resa och idka friluftsliv genom att erbjuda prisvärt boende.

I juni 1940 öppnades det första provisoriska vandrarhemmet i Ingemans hus, nuvarande café och butik. Samtidigt blev den förre ägaren Andersson STF:s arrendator. Under några års tid anordnade STF båtutflykter från Tjärö till Eriksberg där Bengt Berg guidade. Öns befintliga bostadshus renoverades under åren 1940-42. Anläggningen kompletterades genom att man till platsen för Ingemans ladugård flyttade en byggnad från Karlshamn, från Christopher Schrödersgatan 12. Huset som var rivningsfärdigt överläts gratis åt STF. Denna byggnad, kallad Tolvan (nr.10 på kartan i Bilaga 9a), utgjorde vandrarhemmet medan de andra byggnaderna användes för sommarverksamheter med helpension och utflykter med färdledare. Anläggningen invigdes den 21 juni 1942.

Hannas stuga och lada (5 & 6 på kartan i Bilaga 9a) tillhör de ursprungliga byggnaderna på Tjärö.

Anricks stuga (11) flyttades från Eriksberg till Tjärö omkring 1946. Liksom många av byggnaderna har den rödmålad locklistpanel och vita knutar.

De enda ursprungliga byggnaderna är Ingemans (1), Anderssons (2) samt Hannas stuga (5) och lada (6). Sjöboden (8), som flyttats in på land, stod tidigare på stenar i vattnet. Anderssons ladugård (9), som härstammar från Åryd, har uppförts på platsen för den ursprungliga ladugård som brunnit ner på grund av barns lek med tändstickor. Omkring 1946 flyttade STF:s sekreterare Carl-Julius Anrick dit en stuga, därefter kallad Anricks stuga (11), från Hallarumsviken inom Eriksberg. 1947-48 flyttades en boningslänga till Tjärö från en bondgård i Skepparslätt, Märserum. Huset, som kallades Allemans (13), var länge vandrarhemmets huvudbyggnad och inrymde även en matsal/restaurang. Byggnaderna på Tjärö har antingen rödmålad locklistpanel med vita detaljer såsom knutar och fönsterfoder, eller är uppförda i skiftesverk med rödmålade brädor och svarta detaljer såsom knutar och stolpar.

År 1945 djupborrhades en brunn och samma år elektrifierades anläggningen. På Tjärö bedrevs jordbruk fram till 1952, först utarrenderat och sedan med anställd förvaltare. Därefter har markerna hållits mer eller mindre öppna genom betesdrift och med röjningar. Sedan 1976 har Tjärö

med kringliggande holmar och skär samt vattenområde varit skyddat som naturreservat.

En 1800-talslada (14) i skiftesverk flyttades 1991 till Tjärö från Torhamns socken. Den uppfördes norr om Allemans, för djurhållningens skull. 1993 uppfördes en helt ny byggnad, på ett tidigare gårdsläge, cirka 100 meter norr om den öppna dalgången och

tidigare åkermarken som kallas Korpalyckan. Byggnaden som kallas Annies hus (15) är i liknande stil som de andra boningslängorna på ön, i rödmålad locklistpanel med vita knutar. Annies hus användes som personalbostad.

2.3.3 Nuvarande mark- och vattenanvändning

Tjärö ingår i område av riksintresse för naturvården enligt 3 kap 6 § miljöbalken (NK 8 Eriksberg-Tjärö-Järnavik-Tärnö). Ön ingår även i område av riksintresse för friluftslivet (FK 4). Naturreservatet Tjärö är av gemenskapsintresse i EU:s ekologiska nätverk Natura 2000 där Tjärö dels ingår enligt habitatdirektivet i området SE0410134 Tjärö och dels utgör del av området SE0410043 Tjärö-Bockön-Eriksberg enligt fågeldirektivet.

Naturreservatets stränder omfattas av generellt strandskydd (100 m). Hela naturreservatet ingår dessutom i Biosfärsområdet ”Blekinge arkipelag”. Biosfärområden är modellområden för en hållbar utveckling där det gäller att stödja, bevara och utveckla området så att dess särart bevaras samtidigt som den ekonomiska utvecklingen och möjligheterna till fortlevnad utvecklas.

Inom reservatet finns idag fem olika fastigheter, men med en ägare. 2008 förvärvades Tjärö av det bolag som nu har namnet Tjärö Guö Konferens & Restaurang AB. På den tidigare platsen för Tjärö by och före detta Tjärö Turiststation, är den nuvarande verksamheten belägen. Verksamheten innefattar ett fortsatt samarbete med STF.

Stora delar av öns byggnadsbestånd utgörs av äldre hus som tidigare funnits på platsen eller ditförts under 1800- och 1900-talet.

Hela Tjärö, förutom marken närmast bebyggelsen, hävdas numera genom betesdrift och röjningar. Dagens landskap är varierat med öppna och trädklädda betesmarker, klipphällar samt ekdominerade dungar.

Speciellt sommartid är *Tjärö* ett mycket populärt besöksmål, och huvudön Tjärö har färjeförbindelse med fastlandet. Många besökare kommer med Tjäröfärjan från Järnavik eller reguljär båttrafik från Karlshamn. Ön är också ett populärt besöksmål för folk med fritidsbåtar.

Tjäröfärjan har lagt till vid bryggan på öns östra sida.

2.3.4 Byggnader på ön

Bebyggelsemiljön är en kulturhistoriskt viktig del av Tjärös karaktär. Den är en välbevarad gårds- och bymiljö med 1700- och 1800-talets röda trähus och framför allt är den ett tydligt och spännande exempel på en miljö som under 1900-talet vuxit fram kopplat till semester och fritid, genom STF:s verksamhet.

På Tjärö finns ett flertal byggnader av skiftande ursprung. Större delen av öns byggnadsbestånd utgörs av äldre hus som tidigare funnits på platsen eller ditförts under mitten av 1900-talet. De enda byggnaderna som finns kvar i ursprungsläget är Ingemans, Anderssons samt Hannas stuga och lada, se kartan i Bilaga 9a. De flesta av husen på ön ligger samlade kring platsen för den tidigare bykärnan. Idag används byggnaderna på olika sätt i verksamheten; som restaurang, café, till övernattnings mm. Allemans som

tidigare varit vandrarhemmets huvudbyggnad tjänar numera som reception åt Tjärö Guö Konferens & Restaurang AB. Där finns även restaurangen Anders Hafvskrog som invigdes 2009. I huset Ingemans finns ett café, Maddes våffelstuga, med Stenholms veranda där man har utsikt över viken Marren med gästhamnen.

Den nyuppförda konferensanläggningen (16) intill Korpalyckan.

Tillbyggnader har nyligen gjorts (efter tillstånd 2010) på både Allemans, för restaurangköket, och Ingemans, med verandan.

Annies hus (15), det som varit personalbostad, ligger som ensam byggnad ett par hundra meter nordväst om Allemans. 2011 invigdes den nya konferensbyggnad (16) som uppförts väster om gårdsmiljön, invid Korpalyckan, och som erbjuder konferensmöjlighet även vintertid.

2.4 Områdets bevarandevärden

2.4.1 Geovetenskapliga bevarandevärden

Flyttblock ligger direkt på de rundslipade berg-hällarna, här på näset mitt på ön.

Naturreservatet är beläget i ett sprickdalslandskap i innerskärgården, där berggrunden består av Karlshamnsgranit. Tjärö med kringliggande småöar består till största delen av berg med ett ibland tunt jordtäckte på högst 0,5 meter. Terrängen är kuperat och bitvis blockrik med gott om klippställar och berg i dagen.

Skärgårdsområdet är av geologiskt intresse främst genom förekomsten av de vackra, av inlandsisen slipade rundhällarna, flyttblock av olika storlek och ursprung som på många ställen ligger direkt på berghällarna samt spår av isens framfart i form av bland annat isräfflor.

Strandförskjutningens förlopp i området är också av stort geologiskt intresse.

2.4.2 Biologiska bevarandevärden

Naturtyper och arter

Naturreservatet Tjärö utgör en karaktäristisk del av den mellanblekingska skärgårdsbygden, med sprickdalslandskapets rundhällar och klippstränder och ett småbrutet kulturpräglat landskap med lång hävdkontinuitet. Skärgårdslandskapet har en flora och fauna typisk för mellersta Blekinges kustbygd. Här finns en varierad natur med såväl öppna som trädklädda betesmarker, hävdade gräsmarker, magra enbuskmarker, karga klippställar och ekdominerade dungar.

De marina miljöerna runt Tjärö är representativa för Blekinges skärgård, och utgör en viktig länk i det nationella nätverket av marina skyddade områden. Inom reservatet

finns bland annat ekologiskt viktiga biotoper såsom hårdbottnar med blåstångbälten och sandbottnar med ålgräsängar. Undervattensmiljön är varierande, med en övergång från exponerad hårdbotten till mer skyddade mjukbottnar.

Kartan i Bilaga 10 visar naturtyper enligt Natura 2000 inom naturreservatet. I terrestra miljöer förekommer öppna eller halvöppna marker såsom öppen *hällmarkstorräng* (8230), **strandängar vid Östersjön* (1630) och **silikatgräsmarker* (6270), halvöppna *enbuskmarker* (5130) samt de trädbevuxna naturtyperna *trädklädd betesmark* (9070) och *näringsfattig ekskog* (9190).

På land finns även områden med naturtyper som inte är Natura 2000-habitat. Områden med så kallad *icke Natura*: *öppen mark* inom betesmarkerna tillhör följande naturtyper: *Obestämd torr- frisk naturlig gräsmark nedanför trädgränsen* (6810), *öppen kultiverad betesmark* (6911), *fuktäng* (6915) och *exploaterad mark* (6999). Av dessa är delar av områdena med *gräsmark* (6810) *utvecklingsmark* antingen mot *silikatgräsmarker* (6270) eller *hällmarkstorräng* (8230) /alternativt *enbuskmarker* (5130). Delar av områdena med *öppen kultiverad betesmark* (6911) är *utvecklingsmark* mot **silikatgräsmarker* (6270).

Områden med *icke Natura*: *skog* är klassade enligt KNAS (Kontinuerlig naturtypskartering av skyddad natur). Dessa utgörs av *ädellövskog* med >70% löv varav >50% ädellöv (KNAS 907) och *triviallövskog med ädellövinslag* med >70% löv varav 20-50% ädellöv (KNAS 908). Triviallövskogen är *utvecklingsmark* mot *trädklädd betesmark* (9070). I naturreservatet finns såväl signalarter som rödlistade arter och andra arter som ska skyddas av kärlväxter, mossor, svampar, lavar, insekter, groddjur, fåglar och däggdjur, se tabell 2.

De marina miljöerna utgörs av Natura 2000-typerna *sublittoral sandbankar* (1110), *vikar och sund* (1160), *rev – obestämd* (1170) och *skär och små öar* (1620) med såväl terrestra som akvatiska miljöer. Även i havet finns områden som inte är Natura 2000-habitat, här av naturtypen *marint vatten* (1000).

På Tjärö med kringliggande holmar finns ett rikt djurliv. Särskilt fågelfaunan i området är rik och främst öar, skär och vattenområden har bedömts som viktiga för fågellivet. Många fågelarter trivs i skärgårdslandskapet, både häckande arter och tillfälliga besökare. Naturreservatet *Tjärö* bidrar till att uppfylla miljömålen Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Ett rikt växt- och djurliv och Hav i balans samt Levande kust och

Blommande tjärblomster på Tjärö, i silikatgräsmark på Kalven.

Trädklädd betesmark intill viken Pellakrok.

skärgård. Naturreservatets biologiska bevarandevärden är sammantaget att betrakta som höga.

Naturvärden knutna till hävdkontinuitet

De geologiska grundförutsättningarna ger upphov till olika naturtyper som i sin tur har påverkats av mänsklig aktivitet, såsom ekförsörjning, åkerbruk, slåtter och bete. Såväl kärnväxtfloran i ängs- och betesmarker som förekomsten av äldre, solitära lövträd med högt naturvärde är resultatet av långvarig hävd. I och med att delar av området har lång hävdkontinuitet har det ett stort biologiskt och ekologiskt värde.

En flerstammig björk i naturbetesmarken, vid Nabben längst i norr.

Den största koncentrationen av rödlistade arter finns i kulturlandskapet. De trädbärande hagmarkerna hyser flera sällsynta och hotade arter kopplade till lång hävdkontinuitet, främst att markerna hållits halvöppna genom bete. Det är lavar, mossor och svampar framför allt knutna till grova delvis solbelysta träd.

I betesmarker kan träd växa upp i skydd av täta tornbuskage, som här på norra Tjärö.

Betespräglade flerstammiga träd vittnar om att de tidigare vuxit i ett öppnare beteslandskap. Gamla tidigare hamlade träd minner om tidigare lövtäkt. Lövtäktbruket är en uråldrig kulturform som har betydelse både för landskapsbilden och för den biologiska mångfalden. Många arter, exempelvis lavar, är knutna till de hamlade träden, vilka kan bli äldre än träd som inte hamlas. I gamla betesmarker har träd ofta kommit upp i skydd av täta tornbuskage, något som syns på i vilken höjd gamla grenar sitter. Igenväxning och utebliven hävd är ett stort hot mot områdets höga naturvärden.

2.4.3 Kulturhistoriska bevarandevärden

Områdets kulturhistoriska värden ligger dels i att markerna hävdats genom åkerbruk, slåtter och bete under lång tid, dels i den välbevarade bebyggelsemiljön med karaktär av äldre gårds- och bymiljö där en turistanläggning vuxit fram under 1900-talet.

De kulturhistoriska spåren i markerna är många med allt från fasta fornlämningar i form av stensättning på land och vrak till havs, till andra spår såsom det småskaliga odlingslandskapets odlingsrösen, stenmurar och ruiner samt spår av stenhuggeriverksamhet. Områdets nuvarande utseende och struktur beror på hur marken tidigare utnyttjats. Denna koppling till markhistorik är synlig bland annat genom betespräglade flerstammiga träd som vittnar om att de tidigare vuxit i ett öppet beteslandskap.

För att kunna utläsa de äldre markstrukturen i landskapet är det viktigt att exempelvis ruiner och stenmurar i möjligaste mån hålls väl synliga och fria från igenväxningsvegetation.

Bebyggelsemiljön med äldre hus som antingen funnits där tidigare eller ditförts under 1900-talet är också en viktig kulturhistorisk del av ön. Det är viktigt att bevara bebyggelsens karaktär av äldre gårds- och bymiljö på en skärgårdsö, med de rödmålade trähusen med vita trädetaljer såsom knutar och fönsterfoder, eller skiftesverk med rödmålade brädor och svarta detaljer såsom knutar och stolpar.

Det unika för Tjärö är den turistanläggning som etablerades från 1930-talet och framåt och betydelsen den haft för fritid, semester och friluftsliv.

2.4.4 Intressen för friluftslivet

Tjärö ingår i ett större kust- och skärgårdsområde som är av riksintresse för friluftslivet. Ön, som är ett populärt besöksmål, har färjeförbindelse med fastlandet. Tjärö är viktig för det rörliga friluftslivet med vandringsleder, stigar, rastplatser och badplatser. Reservatet utnyttjas, särskilt sommartid, flitigt för friluftsliv. Förutom en marina med gästhamn finns här annan båtbygga, fina hållmarker och mindre vikar som är populära för båtburna gäster.

Skärgårdsonen med sitt välbevarade kulturlandskap bestående av ekhagmarker och andra trädbevuxna marker, betade hed- och enbuskmarker och strandängar omväxlat med öppna hållmarker och kala klipphällar, med närheten till havet och skärgårdsmiljön, inklusive havsmiljön ger jämte de geologiska, biologisk-ekologiska och markhistoriska värdena även ett skönhets- och upplevelsevärde. Allmänheten får möjlighet att njuta av skärgårdslandskapet samt ta del av och få förståelse för områdets natur- och kulturhistoria.

Odlingsröse med sten lagda ovanpå block, på norra delen av Tjärö.

Gårdsmiljön med ekar och klipphällar. Här syns huset Tolvan (10) och Källarhuset (3).

I viken Maren finns en marina med gästhamn för båtburna besökare.

3 Referenser

Litteratur

- Berglund, Björn E. & Sandgren, Per. ”Strandhugg: Strandförskjutningen i Blekinge –från istid till nutid”, *Blekingeboken Årgång 88, 2010*. Årsbok för Blekinge Hembygdsförbund och Blekinge museum
- Gärdenfors, U. (ed.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010 – The 2010 Red List of Swedish Species*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hallenberg, Göran, 1990: *Ortnamn i Blekinge*.
- Nitare, Johan (red.), 2000. *Signalarter. Indikatorer på skyddsvärd skog*, Skogsstyrelsen, Jönköping

Inventeringar, rapporter mm

1974. Kärlväxtinventering, Länsstyrelsen i Blekinge
- 1976-04-05. *Bildande av naturreservat inom Tjärö i Karlshamns kommun*, beslut, Länsstyrelsen i Blekinge
1990. *Skötselplan för Tjärö naturreservat*, Länsstyrelsen i Blekinge
- S. Eriksson, 19850923. Bilaga 4 ”Tjärö Turiststation” i den gamla skötselplanen
- KNAS, Kontinuerlig naturtypskartering av skyddad natur
- Nilsson, J. 2008. *Marin inventering av makrovegetation inom vattenområdet tillhörande Eriksbergs, Eriksbergs stränder, Bockö-Mjöo och Tjärö naturreservat i Blekinge, hösten 2007*. Rapport 2008:1, Höghskolan i Kalmar.
2009. *Inventering av skyddsvärda träd på Tjärö*, Länsstyrelsen i Blekinge

Kartor

- Akt nr. 10-ÅRY-41, Åryds socken Tjärö nr 1, Laga skifte 1834 (Lantmäterimyndigheternas arkiv)
- Blekinge läns hushållningssällskap, Bräkne-Hoby J112-4-21, Saltärna J112-4-22, Hällaryd J112-4-23 och Tärnö J112-4-24, Rikets allmänna kartverk, ekonomiavdelningen, Kartläggning utförd 1915-19, skala 1:20 000 samt utdrag ur databas hos Länsstyrelsen i Blekinge län
- Fotokarta över Sverige, 3F Karlskrona 5a Guön 03550, 1940
- Ekonomiska kartan, Guö JI33-3F5a73, 1971
- Kornfält, K.-A., 1993: Berggrundskartan (med beskrivning) 3F Karlskrona NV/SV, skala 1:50 000. SGU Af 179.
- Malmberg Persson, K. & Persson, M., 2009: Beskrivning till jordartskartan 3F Karlskrona NV & SV. SGU K 155.
- Sveriges Geologiska Undersökning (SGU), Uppsala SGU, 2013, Jordarter 1:100 K – 1:250 K – databas.
- Ortofoto 2011, Länsstyrelsens databas

Internet

- Havs- och Vattenmyndigheten, Provfiske i kust- & sötvatten 2012: <http://www.havochvatten.se/>
- Lantmäteriets historiska kartor, 2012: <http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken>
- Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, 2012: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok>
- ArtDatabankens rödlista, 2012: <http://www.slu.se/sv/centrumbildningar-och-projekt/artdatabanken/rodlisan>

4 Planerad markanvändning och skötsel

4.1 Övergripande bevarandemål

Målet med naturreservatet är att bevara och främja områdets biologiska värden samtidigt som goda möjligheter skapas för att utnyttja området för rörligt friluftsliv. Karaktären av ett betespräglat kulturlandskap i skärgården, med dess trädklädda och öppna betesmarker omväxlat med hållmarker och strandängar på öarna, ska bevaras. Förekommande naturtyper och livsmiljöer på öar, holmar och skär samt omgivande havsmiljöer, ska bevaras och utvecklas. Trädbevuxna områden ska präglas av artrikedom, olikåldrighet och flerskiktning, med förekomst av gamla grova träd. Ekhaugmarker ska restaureras så att kontinuiteten av grova träd och ett olikåldrigt trädsikt säkerställs.

Området ska generellt vara en gynnsam livsmiljö för växter, insekter, kryptogamer och andra organismer med krav på lång hävdkontinuitet, samt ha goda förutsättningar för såväl fågelliv som annat djurliv. Reservatet ska vara tillgängligt för allmänheten och ett attraktivt besöksmål.

Denna stående döda ek finns på södra Tjärö.

4.2 Generella riktlinjer

Naturen och dess höga biologiska värden på Tjärö och Björkeholmen har, när det gäller naturbetesmarkernas trädklädda hagmarker, gräshedar, enbuskmarker och strandängar framförallt skapats av långvarig hävd. För att nuvarande värden ska finnas kvar och utvecklas ska dessa marker fortsätta att hävdas genom årlig och väl avvägd betesdrift.

I de trädklädda betesmarkerna behövs viss skötsel av träd- och buskskikt. Gamla grova träd, särskilt ekar och lindar, ska gynnas och yngre ekar ska kunna utvecklas till spärrgreniga träd. Brynzoner samt bärande och blommande buskar och träd gynnas. Tillgången på död och döende ved ska vara god, i olika dimensioner och nedbrytningsstadium. Äldre träd får åldras, dö och brytas ner på platsen. Brynzoner samt bärande och blommande buskar och träd gynnas.

Alla delar på Tjärö, förutom ytor närmast bebyggelsen som stängslas av, hävdas årligen genom bete, Björkeholmen likaså. Gödsling, kalkning och användning av kemiska bekämpningsmedel får inte förekomma. Vinterbete får inte förekomma. Tillskottsutfodring får endast ske i samband med utsläpp och så kallad inmatning.

Vid skötselåtgärder ska värdefulla element för faunan och florans sparas såsom grova träd, hålträd, boträd, blommande buskar, stående döda och döende träd, vindfällan eller lågor. Alla skötselåtgärder inom naturreservatet ska utföras vid sådan tid på året och på sådant sätt att skador på vedinsekters fortplantning och på mark minimeras.

Grenar och toppar (så kallat grot), av bok och ek och även klen ek och hassel, kan lämnas kvar i högar på solexponerade platser, företrädesvis i sydvända bryn. Åtgärden gynnar flera ovanliga skalbaggar som länen i sydöstra Sverige har ett stort ansvar för att bevara. Det är viktigt att färskavverkat lövvirke med toppar och grenar, som ligger ute i

skogen under vedinsekternas viktigaste flygtid i april-juli, får fortsätta att ligga kvar. Virket tjänstgör som fångstfälla för skalbaggar som attraheras till virket från långa avstånd och däri lägger sina ägg. Olika vedinsekter utnyttjar död ved i olika stadier och dessutom har vissa arter en flerårig livscykel.

Skulle sjukdomar/angrepp bli ett problem inom naturreservatet ska dessa hanteras och bekämpas på lämpligt sätt utifrån rådande kunskapsläge och erfarenheter. Vid bekämpning av sjukdom eller andra typer av angrepp ska största möjliga hänsyn tas till områdets bevarandevärden och försiktighetsprincipen råda.

Området bibehålls som ett attraktivt turistmål där besökare bereds möjligheter till rika naturupplevelser och kan ges kunskap om djur, natur och kulturhistoria. Olika åtgärder ska även göra området ännu attraktivare för det rörliga friluftslivet. Stigar och vandringsleder ska vara framkomliga. Utmed gångstigar ska skogen regelbundet ses över och döda eller döende träd tas åt sidan om de kan utgöra fara för allmänheten. Träd som

En ruin på nordöstra Tjärö.

fallit eller hotar falla ned över ledningar, befintliga stigar, stängsel, kulturhistoriska lämningar eller byggnader kan läggas åt sidan. De får upparbetas och avlägsnas. Vindfällan som kan utgöra risk får åtgärdas. Träd som är värdefulla för faunan och floran, exempelvis grova träd, hålträd, innanmurkna eller gamla träd, ska dock flyttas och lämnas kvar på lämplig plats i reservatsområdet. Kan fara undanröjas genom att träden beskärs, ska de inte avverkas. Om möjligt görs högstubbar av träden.

Detta stora odlingsröse finns i betesmarken på tidigare åkermark på norra Tjärö.

Fornlämningar är skyddade enligt kulturminneslagen och får inte skadas. Såväl fornlämningar som andra kulturhistoriska lämningar i form av ruiner, stenmurar och odlingsrösen ska bevaras och åskådliggöras. Detta sker praktiskt genom att de hålls fria från uppväxande sly och buskar, speciellt vedartade växter som kan skada lämningarna. Vid vegetationsröjning av stenmur får dock inte åtgärden utföras på ett sätt som hotar biologiska värden knutna till objektet. Stenar som fallit ner från stengärden läggs tillbaka. Ny sten får inte läggas på.

Röjning av befintliga ledningsgator får ske i alla skötselområden som berörs. Om avverkning av träd som är värdefulla för faunan och floran blir aktuell i anslutning till ledningsgator bör trädet i första hand dödas genom ringbarkning och/eller toppkapas. Rensning av diken som avvattnar betes- eller slåttermarker får ske.

4.4 Indelning i skötselområden

Naturreseptatet har delats in i fyra skötselområden, varav skötselområde 1 delas in i delområden beroende på varierande skötsel. Avgränsningen av skötselområdena framgår av bifogad skötselplanekarta, se bilaga 11. Flera spridda trädbestånd eller ytor kan tillhöra samma skötselområde eller delområde.

Skötselområde 1. Naturbetesmarker

Skötselområde 2. Holmar och skär

Skötselområde 3. Bebyggt område

Skötselområde 4. Marina områden

5 Mål och åtgärder för skötselområden

5.1 Skötselområde 1. Naturbetesmarker

Areal: 76 ha,
varav delområde 1a
ca 14 ha *trädklädd betesmark* (9070)
ca 1,7 ha *näringsfattig ekskog* (9190)
ca 7,5 ha *triviallövskog med ädellövinslag* (KNAS 908)
– *utvecklingsmark mot trädklädd betesmark*
ca 1,7 ha *ädellövskog* (KNAS 907)

delområde 1b
ca 21 ha *enbuskmarker* (5130)
ca 0,8 ha *silikatgräsmarker* (6270)
ca 20 ha *hällmarkstorräng* (8230)
ca 0,12 ha *obestämd torr-frisk gräsmark* (6810),
ca 2,4 ha *öppen kultiverad betesmark* (6911)
ca 0,2 ha *fuktäng* (6915)
ca 0,3 ha *exploaterad mark* (6999)

delområde 1c
ca 0,8 ha *strandängar vid Östersjön* (1630)

delområde 1d
ca 3,6 ha *obestämd torr-frisk gräsmark* (6810),
varav – ca 1 ha *utvecklingsmark mot 6270*,
– ca 2,7 ha *utvecklingsmark mot 8230*
ca 2 ha *öppen kultiverad betesmark* (6911)
– *utvecklingsmark mot 6270*

Beskrivning

Skötselområdet, som utgör alla delar på huvudön Tjärö förutom den bebyggda miljön samt Björkeholmen, består av såväl trädklädda som mer eller mindre öppna betesmarker. De trädbevuxna delarna kräver begränsad skötsel i träd- och buskskikt för att bibehålla sina naturvärden och uppnå bevarandemålen. På norra delen av Tjärö och på

halvön Kalven finns ekdominerade hagmarker, medan det på den södra delen förekommer både ekskog och andra trädbevuxna marker.

Spridda över ön finns öppnare enbuskmarker och hållmarkstorrängar samt mindre ytor med gräsmarker, mestadels i torrare höjdlägen. Det förekommer även mer låglänta och fuktiga gräsmarker i svackor eller intill stränder. Området har en lång kontinuitet som i huvudsak betesmark men även lite åkermark. Dessa marker inom naturreservatet ska även fortsättningsvis hävdas genom bete, samt röjning, för att uppnå bevarandemålen.

Delområde 1a: Trädbärande betesmark ca 23,5 ha

Till delområdet hör de olika trädbevuxna delarna av betesmarkerna. På Tjärös norra del ligger flera ytor som tillhör delområdet. I det välbevarade kulturlandskapet på norra Tjärö finns marker av naturtypen *trädklädd betesmark*. I trädsiktet finns ek, ask, alm, lind, avenbok, bok, oxel, asp, björk, sälg, tall och gran. Hamlingspräglade träd vittnar om äldre tiders markanvändning. Busksiktet är artrikt, och innehåller bland annat hassel, rönn, vildapel, hagtorn, slån, en och flera arter av rosor, däribland den rödlistade flikrosen. I fålsiktet finns bland annat Adam och Eva, nattviol, småfruktig jungfrukam och den rödlistade arten låsbräken.

Trädklädd betesmark på magra marker på norra Tjärö (delområde 1a).

På Kalven finns rikare marker med ek och frodig markvegetation (delområde 1a).

Norr om det bebyggda området finns trädklädda betesmarker på magra marker mestadels i sprickdalslandskapets sänkor nedanför den torrare bergiga höjdryggen och i områden mellan de större berghällarna, där jordmånen är tillräcklig, samt i sluttningar och utmed kusten. Inslaget av blockrik och storblockig morän är stor. En remsa med trädklädd betesmark finns på en brant sluttning precis söder om den öppna dalgången kallad Korpalyckan, som tillhör det bebyggda området (skötselområde 3). En yta med bokdominerad hagmark ligger i en sydsluttning ner mot viken Pellakrok. Som naturtyp tillhör ytan *ädellövskog* med >70% löv varav >50% ädellöv (KNAS 907).

En stor del av halvön Kalven på östra Tjärö utgörs av *trädklädd betesmark* på en yta som sträcker sig över hela den norra delen, över höjdryggen och långt ner längs västsluttningen. I väster gränsar den till strandängen och till havsviken Maren. Detta är näringsrikare marker än på andra delar av ön. I det frodiga fålsiktet växer exempelvis lundslok, tandrot och slokörnbräken. Ek är det dominerande trädslaget.

Ute på Kalvhuvudet dominerar ek i trädskiktet. Lind förekommer också, bland annat växer det på västslutningen flerstammiga lindar från grova socklar.

Där ön smalnar av till ett näs finns, i en svacka på slutningen på nordvästra sidan, en liten yta med *trädklädda betesmarker*. Den är gräsbevuxen med flertalet ekar mellan spridda block.

På den södra delen av Tjärö, intill kusten i sydost, finns en yta med naturtypen *näringsfattig ekskog*. Mitt på den södra delen av ön, i dalsänkor och på det mellersta lite jämnare området, förekommer utbredda områden som är *utvecklingsmark* mot *trädklädda betesmarker*. Som naturtyp tillhör ytan *triviallövskog med ädellövinslag* med >70% löv varav 20-50% ädellöv (KNAS 908). Förutom olika lövträd växer där en del grova tallar i den södra delen. Det är bitvis igenväxt och snårigt. Det förekommer gott om döda stående träd och död ligande ved.

Delområde 1b: Öppen betesmark ca 45 ha

Delområdet utgörs av halvöppna och öppna betesmarker. På den norra delen av Tjärö finns på den torra höjden naturtypen *enbuskmarker*, med stort inslag av hållmarker som utgör ett mosaikartat landskap. *Silikatgräsmarker* och andra gräsmarksytor finns i dalgångar och sänkor där det tidigare varit åkermark. Den rödlistade flikrosen växer på flera ställen i de halvöppna markerna. Andra rosarter som förekommer är äppelros och stenros.

Längs med Kalvhuvudets kust finns rundslipade klippvallar som sluttar brant ner i havet. Dessa klippvallar som slipats av inlandsisen är en av de karaktäristiska delarna av Tjärölandskapet.

Uppe på Kalven, på östra sidan av höjden, finns en gräsmarksyta med bland annat mandelblom, tjärblomster och jungfrulin. Även här växer olika rosarter. Söderöver övergår ytan i *hållmarkstorräng* med stora plana eller rundslipade klippvallar, antingen kala eller med lavar och ett tunt jordtäckte där det växer tåliga torrängsarter. I klippskrevor med djupare jordmån växer gräs, enbuskar och ekar.

Lindar med grova socklar som växer i en sluttning på Kalvhuvudet (delområde 1a).

Unga ekar växer i en svacka mellan klipporna, ute på Kalvhuvudet (delområde 1a/1b).

Mosaikartat med håll- och enbuskmarker på södra Tjärö (delområde 1b).

I höjdläge på klipporna ute på den södra delen av Kalven finns en fast fornlämning som är från brons- eller järnåldern (RAÄ Åryd 52:1). Det är en grav i form av en låg stensättning, rektangulär till formen och stenfylld. Ute på den södra udden, i höjdläge på klipporna, ligger ytterligare en fast fornlämning från brons- eller järnåldern (RAÄ Åryd 53:1). Även denna är en grav i form av en låg stensättning som är rektangulär och stenfylld. Fornlämningarna är skyddade enligt kulturminneslagen.

Större delen av södra Tjärö tillhör delområdet. Här breder halvöppna *enbuskmarker* ut sig med dominans av en, både gamla hävdformade exemplar och enar i tätare buskage och med inslag av ek och björk. På vissa ställen är enarna så stora att de utgör riktiga eneskogar. Enbuskmarkerna är bitvis mosaikartade med ett stort inslag av hållmarks-torrängar och kalare klipp hållar. I sänkor finns fuktigare marker och mindre kärr. Intill badplatsen vid Inre Svajan finns en mindre yta med *fuktäng*.

Björkeholmen, som är den största av de kringliggande öarna eller holmarna, är belägen sydost om Tjärö. Ön utgörs av en plåt på över fem m.ö.h. som är bevuxen med enbuskar och lövträd. Tre höjder på över 10 meters höjd finns på ön. Naturtypen är *enbusk-*

Björkeholmen (delområde 1b) sedd från utsiktsplatsen på södra Tjärö.

marker. Markerna har vuxit igen mycket sedan betet minskat. Terrängen är kupe-rad med gott om berg i dagen och inslag av hållmarker. Runt om ön, och särskilt vid den södra kustremsan, finns ett lägre område med mycket klippor som hör till naturtypen *hållmarkstorräng*. Det är båda klippstup och rundslipade hållar. På Björkeholmen finns en kulturhistorisk lämning från senare tid (RAÄ Åryd 378). Det är en ruin efter en husgrund, en rektangulär stengrund belägen i en dalsänka mellan bergklackar på trädbevuxen mark. Troligtvis har byggnaden används till betesdjur.

Strandängen (delområde 1c) som ligger mellan huvudön och Kalven.

Delområde 1c: Strandäng ca 0,8 ha

Delområdet består av en yta med havsstrandäng på det låglänta området mellan huvudön och Kalven, som utgörs av den hävdgynnade naturtypen *strandängar vid Östersjön*. Vegetationen påverkas av vattenståndsväxlingar. På den här ganska artfattiga och lågvuxna strandängarna växer hävdgynnade fukt- och salttåliga arter, som havssälting, salttåg, gulkämpar och gåsört. Plattstarr täcker en yta av ca 300 m² och agnsäv växer mitt i området där marken är som lägst och det är blött

längst tid. Vegetationen påverkas av vattenståndsväxlingar. Även strandängen betas och det blir av naturliga orsaker ett senare betespåsläpp på de blöta markerna. Om möjlighet finns kan strandängen med fördel hävdas genom slåtter och sedan efterbete.

Delområde 1d: Utvecklingsmark, öppna marker ca 6 ha

Vissa av de mer öppna ytorna av betesmarkerna är *utvecklingsmarker*. De är inte klassade som Natura 2000-habitat men ska kunna utvecklas mot antingen *silikatgräsmarker* eller *hällmarkstorräng*. På den norra halvön finns några gräsmarksytor med utvecklingspotential mot *silikatgräsmarker*. Nere på det smala näset, mellan höga klippor, finns ytterligare en sådan gräsmarksyta. I dalsänkan mellan Kalven och Kalvhuvudet finns en yta med gräsmark som tidigare varit uppodlad.

Den höjdrygg som ligger på öns västsida, utmed kusten söder om båtbyggen och går ut på udden Pellanabb, utgörs av bergiga torra marker med klipphöllar och klippstup mot havet. Där det finns ett tunt jordlager växer gräs, ljung, enbuskar och andra buskar samt något lövträd. Naturtypen är *obestämd torr-frisk gräsmark* och området kan utvecklas till *hällmarkstorräng*.

Gräsmark på tidigare odlad mark i sänkan mellan Kalven och Kalvhuvudet (delområde 1d).

Bevarandemål

Det övergripande målet är att bevara och vidareutveckla skötselområdets trädbärande och öppna hagmarker, hed- och gräsmarker i ett skärgårdslandskap med lång hävdkontinuitet. Naturtypen *trädklädd betesmark* (9070) ska ha en utbredning av minst 12 ha, med krontäckning av träd och förekomst av grova och ihåliga ekar och andra träd. Naturtypen *näringsfattig ekskog* (9190) ska ha en utbredning av minst 1,7 ha. Naturtypen *hällmarkstorräng* (8230) ska ha en utbredning av minst 20 ha, öppen med lågväxande arter. Naturtypen **silikatgräsmarker* (6270) ska ha en utbredning av minst 0,8 ha, öppen med stående grova ekar. Naturtypen *enbuskmarker* (5130) ska ha en utbredning av minst 21 ha. Naturtypen *strandängar vid Östersjön* (1630) ska ha en utbredning av minst 0,8 ha, öppen med översvämningståliga arter. För dessa naturtyper typiska arter ska förekomma i livskraftiga populationer. Rödlistade och andra arter värda att skyddas ska finnas kvar och ha en gynnsam bevarandestatus.

Större delen av Tjärö samt Björkeholmen ska beteshävdas.

Naturtypen *triviallövskog med ädellövinslag* som är utvecklingsmark ska på sikt uppfylla definitionen för *trädklädd betesmark* och ha en utbredning av ca 7,5 ha. Naturtypen *obestämd torr-frisk gräsmark* (6810) som är utvecklingsmark ska med en utbredning av minst 1 ha på sikt uppfylla definitionen för *silikatgräsmarker* (6270), och med en utbredning av minst 2,7 ha på sikt uppfylla definitionen för *hällmarkstorräng* (8230) samt med en utbredning av minst 0,15 ha på sikt uppfylla definitionen för *trädklädd*

betesmark (9070). Naturtypen *öppen kultiverad betesmark* (6911) ska ha en utbredning av minst 2 ha och på sikt uppfylla definitionen för *silikatgräsmarker* (6270).

Gräsmarker ska vara starkt präglade av bete. Kärnväxtfloran ska vara artrik och dominerad av hävdgynnade arter och med ett stort inslag av typiska arter. Ingen igenväxning får ske av högorter, buskar eller sly. Ekarnas lavflora ska vara artrik och hysa typiska arter knutna till ek, såsom exempelvis grå skärelav. I de trädklädda betesmarkerna ska finnas ett olikåldrigt glest trädskikt av ek, lind, alm, avenbok, björk med flera lövträd. I trädbevuxna delar ska trädskiktet vara olikåldrigt med god tillgång på gamla grova träd och viss förekomst av hamlade träd. Yngre ekar ska kunna utvecklas till spärrgreniga träd. På en del ställen ska finnas trädriddåer längs stranden, likaså trädriddåer längs stenmurar. Brynzoner samt bärande och blommande buskar och träd gynnas.

På torrängarna ska finnas spridda taggiga eller torniga buskar. I hedartade områden liksom i enbuskmarker kan finnas täta buskbestånd av, förutom en, bland annat slån, nypon och hagtorn. Det kan finnas stormfasta bryn mot kusten.

Strandängar ska vara fria från träd och buskar, undantaget i brynzoner. De vassbälten som finns utanför den hävdade zonen kan få utvecklas fritt.

Skötselåtgärder

- Markerna betas årligen, gärna i sambete eller växelbete med olika djurslag.
- Betetrycket kan styras med hjälp av fällindelning och intensifieras eller minskas efter behov.
- Det förekommer ingen tillskottsutfodring av betesdjur och sker inget vinterbete.
- Utglesning och röjning görs i träd- och buskskikt för att uppnå bevarandemålen.
- Vidkroniga träd och efterträdare till dessa samt trängda grova träd friställs genom försiktig och successiv röjning.
- Hamling: Som engångsåtgärd nyhamling av lämpliga träd av ask och lind.
Fortlöpande åtgärder: Återhamling ca vart 3–6:e år. Hänsyn tas till den senaste kunskapen med tanke på bl.a. askskottsjukans påverkan.
- Röjning av lövsly och igenväxningsvegetation.
- Försiktig glesning av trädriddåer utmed kusten.
- För att säkra förnygringsprocessen sparas spridda törnbuskage där nya trädplantor kan växa upp.
- Närmast stranden kan stormfasta bryn sparas.
- Död ved i form av hålträd, högstubbar, lågor och grenar i olika dimensioner och nedbrytningsstadier bevaras och andelen kan ökas.

Dessutom för delområde 1b:

- Vid röjning i enbuskmarker kan sammanhållana partier med enbuskar sparas, särskilt intill impediment.

Dessutom för delområde 1c:

- Strandängen kan med fördel hävdas genom slätter med efterbete.

Dessutom för delområde 1d:

- Åtgärder för att utvecklingsmarkerna ska uppfylla definitionen för respektive naturtyp.

Dessutom för delområde 1b, 1c och 1d:

- Vid röjningsåtgärder forslas kvarvarande ris bort från den öppna betesmarken. Riset kan brännas väl samlat på okänsliga platser.

Behov av inventeringar

Inventering behöver göras av områdets insektsfauna, med fokus på insekter knutna till trädklädda marker för att få en aktuell bild av områdets skyddsvärda insektsfauna. Det behövs även inventering av kärlväxter som uppdatering av tidigare inventering. Även svampar, mossor och lavar behöver inventeras.

5.2 Skötselområde 2. Holmar och skär

Areal: ca 7 ha, varav
 ca 4,7 ha *hällmarkstorräng* (8230)
 ca 1,6 ha *skär* i Östersjön (1620)

Beskrivning

Inom reservatet förekommer ett flertal mindre skär som inte ingår i naturbetesmarken. Vegetationen på alla skären består av arter anpassade till den karga miljön med vindexponering, saltpåverkan och omväxlande översilning och torka.

Jyspaholmen väster om Tjärö samt Ljungholmen och Hattaholm på östra sidan har naturtypen *hällmarkstorräng*. På holmarna och skären finns klipphälar med ett tunt jordtäck. Vegetationen består av välanpassade arter av mossor, lavar och låga växter som gräs och ljung, sedumarter och bergssyra. Någon buske av vårtbjörk, en, slån, nypon och hallon kan förekomma. Andra klippor är kala. Hällkar och fuktiga partier förekommer också. I tillfälliga eller permanenta hällkar på skären lever speciellt anpassade växt- och djursamhällen.

Ljungholmen öster om Tjärö är en av holmarna med *hällmarkstorräng*.

Älleskär allra längst i söder har naturtypen *skär* i Östersjön.

Garnbodskär och Elleskär, som ligger i ytterskärgården i reservatets södra del, tillhör terrestra delar av naturtypen *skär i Östersjön*. De utgörs av urberg och morän, med mest kala bergytter och utan egentlig jordmån. Några klippor är bevuxna med lavar och i svackor med ett tunt jordtäckte växer bland annat gräs och sedumarter samt björkbuskar och på Garnbodskär även ett par tallar. Vegetationen påminner om den i *hällmarkstorrängen* där vegetationen består av arter anpassade till den karga miljön. Det finns en artrik särpräglad kryptogamflora. På Garnbodskär växer även ett par tallar. De övriga små skären Örnaholmarna, Bjärnö örar, Alholmen, och Kattskär består mest av kala klippor och något lite växtlighet. Det kan finnas tillfälliga eller permanenta hållkar på de små skären.

På Jyspaholmen, Bjärnö örar, Alholmen, Hattaholm samt Garnbodskär och Elleskär, som är fågelskyddsområden, råder beträdnadsförbud under tiden 1 april – 15 juli. Då är det förbjudet att gå i land eller komma närmare än 50 meter från stranden.

Holmarna och skären är viktiga häckningsmiljöer för många fåglar. Därför ska det finnas möjlighet att göra åtgärder på skären för att gynna fågellivet.

Bevarandemål

Målet är klippskär, med såväl kala klippor som bergytter bevuxna med lavar eller täckta med ett tunt jordtäckte, med låg vegetation och förekomst av enstaka buskar. Naturtypen *hällmarkstorräng* (8230) ska ha en utbredning av ca 4,7 ha. Naturtypen *skär i Östersjön* (1620), terrestra miljöer, ska ha en utbredning av ca 1,6 ha. För naturtyper typiska arter ska förekomma i livskraftiga populationer. Skären är viktiga häckningslokaler för flera fågelarter.

Skötselåtgärder

- Rönjning av lövsly och igenväxningsvegetation vid behov, för att gynna fågellivet.

5.3 Skötselområde 3. Bebyggt område

Areal: ca 5,6 ha

I norra delen av gårdsmiljön ligger en lada (14 på kartan i Bilaga 9a) intill öppna gräsmarker.

Beskrivning

I naturreservatet Tjärö ingår även markområdet med gårdsmiljön på den tidigare platsen för Tjärö by, där nuvarande Tjärö Guö Konferens & Restaurang AB (f.d. Tjärö Turiststation) är belägen. Området sträcker sig tvärs över ön från den västra stranden genom en dalgång, via den centrala höjden med byggnaderna och sederut till viken Maren, samt österut till en annan vik norr om strandängen vid Kalven. Skötselområdet visas på kartan i Bilaga 11 och 12.

Markområdet kring gårdsplanen och husen på höjden präglas av stora ytor med kala rundslipade klipphällar. I svackor mellan dessa där det är jordmån finns gräsmark och där växer både träd och buskar, såsom stora ekar, rönn, syrener mm. Tillgänglighet och framkomlighet begränsas av naturliga förutsättningar, exempelvis nivåskillnader och stigar som leder över klipphällar

Den västra dalgången, tidigare åkermark kallad Korpalyckan, användes under en period som tältplats. Det är mest öppen gräsmark, med ett fuktigare parti där det växer bland annat vecketåg. Intill ladan (nr.14 på kartan i Bilaga 9a) norr om gårdsmiljön ligger en annan öppen gräsyta, även det en gammal åker, som används för olika evenemang. Även där finns en del fuktiga partier.

I skötselområdet ingår strandområdet vid Maraviken. Inne i viken breder vassen ut sig. Innanför ligger en kulle med en lövdunge bestående av ekar och flera hamlade träd, varav flertalet är askar och någon lind. Kryptogamfloran är rik både på gamla träd och yngre efterträdare. Det finns såväl torrängsflora på hällarna, som rikare växtlighet i svackorna. I norr och söder gränsar skötselområdet till såväl trädklädda som öppnare naturbetesmarker, med ekhag-, enbusk- och gräsmarker samt torrängar och hällmarker. I öster avgränsar det låglänta området med strandäng som ligger mellan huvudön och udden Kalven.

Ett 80-tal meter norr om Korpalyckan ligger en yta på ca 1300 kvadratmeter som hör till det bebyggda området. Det är marken närmast Annies hus (15), bestående både av öppen gräsmark och av trädgården med gamla fruktträd och någon ek. Ytan ingår, till skillnad från övrig mark inom skötselområdet, i Natura 2000-området. Det innebär bland annat att inga åtgärder får ske som har negativ inverkan på befintliga naturvärden. För skötseln av området svarar fastighetsägaren, i förekommande fall efter samråd med naturvårdsförvaltaren.

Annies hus (15) byggdes 1993 och användes som personalbostad.

Ladugården (9) är uppförd i skiftesverk och ditflyttad från Åryd.

Byggnader och anläggningar

Stora delar av öns byggnadsbestånd utgörs av äldre hus som antingen funnits tidigare på platsen eller ditförts under 1900-talet. En karta över det bebyggda området finns i Bilaga 12. Dessutom finns i Bilaga 9a en karta och i Bilaga 9b en enklare historisk beskrivning av byggnaderna på ön. Idag används byggnaderna på olika sätt i verksamheten; som restaurang, café, till övernattnings mm. På 2000-talet har en ny konferensbyggnad uppförts väster om gårdsmiljön, invid den öppna dalgången kallad Korpalyckan.

I gårdsmiljön ingår gräsmarker med gamla träd och hamlade träd, stenhällar och stenmurar. Anderssons (2) är en ursprunglig boningslänga till en gård.

Vid klipporna i väster finns en båtbygga som används för reguljär båttrafik. I den östra viken finns anöringsbryggor där Tjäröfärjan, som går från Järnavik, lägger till. I den södra viken Maren, eller Maraviken, är gästhamnen belägen med en 125 meter lång bygga.

Övergripande mål

Målet med det bebyggda området är att det ska vara attraktivt samt, utifrån naturgivna förutsättningar, vara tillgängligt och funktionellt för besökare samtidigt som natur- och kulturmiljövärdena bevaras.

Bevarandemål

Området ska vara en välbevarad och välkött bebyggelsemiljö med omgivande naturmarker. I de trädbevuxna delarna ska trädskiktet vara olikåldrigt med god tillgång på gamla grova träd och hamlade träd. Brynzoner samt blommande träd och buskar ska gynnas och stabila bryn bevaras. Ingen igenväxning får ske.

Gårdsmiljön ska behålla utseende och karaktär av en äldre bondby i skärgården, med de förändringar som turistanläggningen medfört från 1930-talet och framåt. Byggnaderna ska behålla sin stil med rödmålade locklistpanell och vita detaljer såsom knutar och fönsterfoder, eller skiftesverk med rödmålade brädor och svarta detaljer såsom knutar och stolpar.

Kulturhistoriska lämningar såsom stenmurar ska bevaras och åskådliggöras.

Skötselåtgärder

- Utglesning och röjning görs i träd- och buskskikt för att uppnå bevarandemålen.
- Vidkroniga träd och trängda grova träd friställs genom försiktig och successiv röjning.
- Hamling: Som engångsåtgärd nyhamling av lämpliga träd av ask och lind.
Fortlöpande åtgärder: Återhamling ca vart 3–6:e år. Hänsyn tas till den senaste kunskapen med tanke på bl.a. askskottsjukans påverkan.
- Röjning av lövsly och igenväxningsvegetation.
- Stabila brynzoner bevaras.
- Gräsmarker betas årligen. Marker närmast husen kan hägnas av.
- Röjning och bete av vassområde vid Maren.
- Stenmurar hålls fria från uppväxande sly och buskar.
- Skötsel och underhåll av byggnader och anläggningar.
- Vård- och underhållsarbeten utförs med härför lämpliga material och metoder på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet bibehålls.

5.4 Skötselområde 4. Marina områden

Areal: 223 ha varav
 ca 15,4 ha *skär och små öar* (1620)
 ca 22,6 ha *rev – obestämd* (1170)
 ca 150,8 ha *vikar och sund* (1160)
 ca 1,7 ha *sublittoral sandbankar* (1110)
 ca 32 ha *marint vatten* (1000)

Beskrivning

De marina miljöerna som ingår i naturreservatet *Tjärö* utgörs dels av vegetationsrika mjukbottnar med sand, grus, lera eller gyttja, dels av hårbottnar bestående av stenar, block eller klippor. Det är till stor del relativt opåverkade marina naturmiljöer med rik biologisk mångfald. Marina biotoper som är ekologiskt värdefulla är till exempel hårbottnar med blåstångbälten och sandbottnar med ålgräsängar.

Vy från näset vid Pellakrok mot Jyspaholmen, med den marina naturtypen *vikar och sund* i den grunda viken väster om Tjärö.

De marina miljöerna utgörs till största delen av Natura 2000-typen *vikar och sund*. Området ligger i innerskärgården, omgärdat av öar och stora grunda vikar och sund med begränsat inflytande av sötvatten. Habitaterna är relativt lite påverkade av kraftiga vågor. Det finns såväl mjuk- som hårbottnar med olika typer av sediment och substrat med artrika växt- och djursamhällen. Större delen av området är relativt grunt, ner till 3 meters djup närmast kust och öar. Där utanför ökar djupet ner till mellan 13-16 meter. Inom reservatet tillhör den övervägande delen av bottenarna, med i stort sett alla områden ner till gränsen för tio meters djup, denna naturtyp.

Nordväst om Tjärö samt runt öns södra udde, i Björkeholmssund och runt Björkeholmen, finns grunda havsmiljöer med *rev* av obestämd typ med en utbredning av 22 ha. Ett mindre område på 1,7 ha i södra delen av Björkeholmssund tillhör naturtypen *sublittoral sandbankar*. Det finns ett flertal grund i vattnen närmast Tjärö, särskilt i sundet i och kring holmar och skär. I de grunda strandnära delarna är det även rikligt med stenar och klippor. Längs de grunda stränderna inne i en del vikar finns vassbälten.

Den södra delen av reservatet räknas till ytterskärgården. Vissa grunda delar runtom de södra skären Garnbodskär och Älleskär utgörs av *skär i Östersjön* med 15 ha akvatiska miljöer. Resterande marina miljöer i de södra delarna, söder om Björkeholmen och Tjärös sydspets, är av naturtypen *marint vatten* och utgör 32 ha. Bottenarna ligger på 10 meters djup eller mer. Här finns de största djupen inom reservatet, på ner till mellan 18 och 22 meter. Området i de södra delarna är mer exponerat för starka vindar med större påverkan från kraftiga vågor.

I havet utanför Tjärö finns ett par dokumenterade marina lämningar. Nära reservatsgränsen i väster ligger en fartygs/ båt lämning, beskriven som en däcksbåt (RAÄ Åryd 121) och norr om ön två bevakningsobjekt av osäker sort (RAÄ Åryd 118 och 122). De marina lämningarna är skyddade enligt kulturminneslagen.

Bevarandemål

De marina ekosystemen utvecklas genom naturlig dynamik och har god ekologisk status. Fiskrekryteringen är god. Tillförseln av näringsämnen ökar inte. Igenväxning av vass är begränsad i vikar med båtbyggkor. Marina fornlämningar som exempelvis spärranordningar och fartygs/ båtämningar skyddas. Påverkan från båttrafik är minimal.

Skötselåtgärder

- Om åtgärder görs i havet ska hänsyn tas till marina fornlämningar.
- Röjning av vassområden intill båtbyggkor.

6 Friluftsliv och turism

6.1 Beskrivning

Naturreseptatet *Tjärö* är ett populärt besöksmål i den Blekingska skärgården. Ön har färjeförbindelse med fastlandet. Tjärö är viktig för det rörliga friluftslivet, med vandringsleder, rastplatser och möjligheter till bad. Reservatet utnyttjas, särskilt sommartid, flitigt för friluftsliv. Förutom en marina med gästhamn finns en brygga intill klipporna vid viken Marens sydvästra strand. Klippstränder och mindre vikar är på flera ställen möjliga att angöra med båt. I Bilaga 13 som visar anläggningar för friluftslivet finns

En rastplats med sittbänkar och eldstad i lä av stora block, intill badviken vid Inre Svajan.

Ett ställe som lämpar sig att tälta på, med gräs- mark mellan klippor nära Inre Svajan.

gästbryggor, tillåtna grillplatser, vandringsleder med mera markerade.

Besökare bjuds på en omväxlande skärgårdsmiljö med välbevarade kulturlandskap bestående av naturbetesmarker med ekhagmarker och blandskogar, betade hed- och enbuskmarker omväxlat med öppna hållmarker och kala rundslipade klippvallar, strandängar och andra öppna gräsmarker, jämte välbevarade bebyggelsemiljöer samt de marina miljöerna.

Inom *Tjärö* är det endast tillåtet att göra upp eld eller använda engångsgrillar i iordningställda eldplatser. På flera ställen längs stränderna finns rastplatser med eldstäder där det är tillåtet att grilla.

På Tjärö är det tillåtet att tälta på ett anvisat område beläget på södra delen av näset, den smalare landdel som förbinder norra och södra delen av Tjärö. Där finns en plan gräsbevuxen yta omgärdad av branta rundslipade klippor. Den anvisade tältplatsen ligger innanför den brygga som finns vid sydvästra stranden av viken Maren. Där finns rastplatser med bord och bänkar, sittbänkar och eldstäder och i närheten finns ett torrdass.

Väster om tältplatsen ligger en badviken

Inre Svajan, med grund sandbotten. Intill finns rastplats med sittbänkar och eldstad samt torrdasset. Längre söderut ligger en annan vik, Yttre Svajan, som kan vara en lämplig badvik där det också finns rastplats med eldstad. Runtom Tjärö finns ytterligare ett flertal små vikar med sandbotten som är lämpliga badplatser.

Tillgänglighet

Tjärö nås med båt, antingen med reguljärtrafik från Karlshamn eller med Tjäröfärjan från Järnavik, eller med egen båt. Det finns en marina med gästhamn samt ankoringsmöjligheter vid bryggor, i vikar och vid klippvallar. På flera ställen längs öarnas stränder finns rastplatser med sittbänkar och eldstäder. Det finns möjlighet till bad. Markerade vandringsleder och stigar leder besökare runt på ön. På de ställen där vandringsleden korsar stängsel för betesdjur inom reservatet ska finnas stängselgenomgångar. Tjärö har begränsad tillgänglighet och framkomlighet på grund av naturliga förutsättningar, exempelvis nivåskillnader och stigar som leder över klippvallar.

Till bryggan nedanför Korpaberg, på Tjärös västra sida, går reguljär båttrafik från Karlshamn.

Förutom på huvudön Tjärö är det tillåtet att landstiga på Björkeholmen och några mindre skär. Andra holmar och skär är däremot fågelskyddsområden. Det innebär att det under tiden 1 april - 15 juli är förbjudet att gå i land på dessa öar eller komma närmare än 50 meter från stranden. Det gäller Jyspaholmen i viken väster om Tjärö, området kring skären Bjärnö örar och Alholmen samt Hattaholm öster om Tjärö. Skären i ytterskärgården i reservatets södra del, Garnbodskär och Älleskär, är också fågelskyddsområden.

Information och anläggningar

Informationstavlor om reservatet finns på lämpliga platser vid bryggor och populära ankoringsplatser. En båtbyggga finns vid viken Marens sydvästra strand. Iordningställda rastplatser med bord och bänkar eller sittbänkar och eldstäder finns på ett flertal ställen längs stränderna. Det finns redan en markerad led på sammanlagt ca 3,5 km som går runt både på den norra och på den södra delen av ön. Den kan utökas med en markerad stig, en ca 1,3 km lång runda, som leder besökare till halvön Kalven och runt på denna. Likaså bör en stig på ca 200 meter markeras till utsiktsplatsen uppe på klipporna i söder, på en av öns högsta punkter drygt 20 meter över havet. Toalett bör finnas åtminstone intill badplatsen vid viken Inre Svajan, där även den anvisade tältplatsen ligger i närheten.

Vid Marens sydvästra strand finns en båtbyggga, nära anvisad tältplats. Foto Robert Ekholm 2010.

6.2 Mål och åtgärder för friluftsanordningar

Övergripande mål

Målet för friluftslivet inom naturreservatet *Tjärö* är att området ska vara tillgängligt och attraktivt för besökare. Skärgårdsområdet ska bibehållas som ett attraktivt turistmål där besökare dels får möjlighet att lära sig mer om områdets naturvärden kopplat till dess geovetenskapliga och kulturhistoriska utveckling samt nuvarande markanvändning, dels kan erbjudas möjlighet till rekreation genom att vistas i ett naturskönt landskap. Friluftslivet får inte medföra förstörelse eller slitage på naturreservatets natur- och kulturmiljövärden.

Bevarandemål

Väl underhållna informationstavlor med beskrivning av reservatet ska finnas på lämpliga platser. Bryggor ska vara väl underhållna.

Väl markerade vandringsleder och strövtigar ska leda besökare runt på ön. Det ska finnas minst 3,5 km markerad vandringsled. Spänger ska finnas för att öka framkomligheten vid blöta partier. Stängselgenomgångar ska finnas där vandringsleden korsar stängsel. Det ska finnas en toalett i form av torrdass/ mulltoa på Tjärö. Ett flertal iordningställda rastplatser med sittbänkar och eldstäder ska finnas.

En badvik med sandbotten vid Inre Svajan.

Anordningar för friluftslivet utformas på ett sätt som minskar risken för förstörelse eller oönskat slitage på de natur- och kulturmiljövärden som finns i reservatet.

Badplatserna i vikarna Inre och Yttre Svajan ska vara fria från större tångmassor.

Istandsättningsåtgärder

- Informationsskyltar sätts upp på lämpliga ställen, t.ex. vid angöringsplatser och rastplatser.
- Vandringsleder och stigar markeras.
- Nya stigar till halvön Kalven och runt på denna anläggs och markeras, till en sammanlagd längd av ca 1,3 km. Stig till utsiktsplatsen i söder markeras, längd ca 200 m.
- En toalett i form av torrdass/ mulltoa uppförs.

Underhållsåtgärder

- Regelbunden översyn och underhåll av bryggor, informationsskyltar, toalett, vandringsleder och stigmarkeringar, stängsel- och stängselgenomgångar, rastplatser med sittbänkar, eldstäder mm.
- Stranden i badvikarna rensas från tång vid behov.

Ansvarig

- Reservatsinformation – Reservatsförvaltaren
- Markerade vandringsleder och stigar (markeringar, genomgångar, nyanläggning) – Reservatsförvaltaren
- Skötsel och underhåll av anläggningar, inklusive bryggor och rastplatser med bord och bänkar samt eldstäder, inom skötselområde 3 Bebyggt område – Fastighetsägaren
- Skötsel och underhåll av anläggningar inom skötselområde 1 – Reservatsförvaltaren
- Uppförande och tömning av mulltoa, skötselområde 1 – Reservatsförvaltaren
- Badstränder rensas från tång, skötselområde 1 – Reservatsförvaltaren

7 Utmärkning av reservatsgräns

Utmärkning av reservatets gräns ska utföras av naturvårdsförvaltaren enligt svensk standard SIS 031522 och enligt Naturvårdsverkets anvisningar.

Eftersom hela reservatsgränsen går i vattnet sker ingen utmärkning av denna.

8 Bränder och brandbekämpning

Brand anses i huvudsak vara negativt för de befintliga värdena i reservatet. Bränder inom naturreservatet ska släckas enligt gällande lagar. Släckningsarbete sker med försiktighet, om möjligt i samråd med reservatsförvaltaren så att naturvärdena (till exempel äldre lövträd) inte skadas.

Tydliggörande av ansvarsfördelning vid uppkomst av spontan brand inom naturreservatet

En okontrollerad brand inom reservatet utgör ett hot mot värden i och utanför reservatets gränser. Om en okontrollerad brand uppstår är släckningen av branden Räddningstjänstens ansvar. Släckningsarbetet bör ske med försiktighet. För att undvika skador på naturvärdena och, om möjligt, ta tillvara brandens positiva effekter, bör reservatsförvaltaren på Länsstyrelsen kontaktas i så tidigt skede som möjligt för samråd. Exempelvis kan skador på naturvärden uppstå genom hårdspolning vid rötter och på stammar på äldre träd och döda träd. Körskadorna är ett annat exempel på skador som kan uppstå och som så långt möjligt bör undvikas.

När branden anses vara släckt eller utan uppenbar risk att sprida sig överlämnas ansvaret för eftersläckning och bevakning till markägaren. Eftersläckning bör så långt möjligt ske så att naturvärden gynnas och inte skadas (se nedan) och markägaren bör samråda med reservatsförvaltaren. Efter överenskommelse kan förvaltaren även fungera som ombud för markägaren.

Om skyddet av områdets naturvärden medför ett efterbevaknings- och eftersläckningsarbete med kostnader som överstiger vad som kan är rimligt att markägaren kan bära, tar förvaltaren över det ekonomiska ansvaret för branden.

Eftersläckning

Eftersläckning bör utföras så att naturvärden gynnas och inte skadas. I första läget koncentreras lämpligen eftersläckningen till skyddszoner i brännans ytterkanter. Skyddszonernas bredd bedöms från fall till fall beroende på risken för spridning till omgivningen. Vid en uppenbar risk bör skyddszonens bredd vara minst en trädlängd. Inom skyddszonen släcks alla glödbränder. Brinnande/glödande mindre träd och grenar kastas om möjligt in innanför skyddszonen. Glödbränder släcks lämpligen genom inblandning av mineraljord och/eller vattenbegjutning.

När brännans skyddszoner har säkrats tas ställning till om och när hela brännan ska släckas. För flera av de brandberoende/-gynnade arterna är glödbränder mycket viktiga. Glödbränder kan i vissa fall pågå under mycket lång tid och ge upphov till rökutveckling. Så länge skyddszonerna är säkra utgör de dock ingen risk för spridning och om möjligt kan det vara lämpligt att låta glödbränder få brinna ut av sig själva eller åtminstone inte släckas omedelbart.

Åtgärd efter brand

Framtida skötselåtgärder utreds för varje enskilt område som påverkats av branden. Vid behov ändras skötselplanen genom beslut av Länsstyrelsen.

9 Jakt och fiske

Inom naturreservatet får skyddsjakt utföras exempelvis på predatorer som mink, och på vildsvin, som väsentligt stör eller hotar naturvärdena respektive fågellivet. Skyddsjakt får endast ske efter samråd med Länsstyrelsen. I de fall jakträttsinnehavaren inte har möjlighet att utföra nödvändig skyddsjakt har Länsstyrelsen rätt att uppdra åt annan att utföra uppdraget.

Jaktutövandet får inte ske i strid med reservatsbestämmelser eller skötselplan.

Fiskerättigheter påverkas inte av reservatsföreskrifterna.

10 Tillsyn, dokumentation och uppföljning

10.1 Tillsyn över föreskrifter

Länsstyrelsen ansvarar för tillsyn av föreskrifter.

10.2 Uppföljning av bevarandemål

Uppföljning kommer att ske enligt en särskilt fastställd uppföljningsplan.

10.3 Dokumentation av skötselåtgärder

Ansvarig förvaltare dokumenterar utförda skötselåtgärder (kopplat till SkötselDOS).

11 Kostnader och finansiering

Naturvårdsförvaltaren bekostar åtgärder enligt skötselplanen, förutom vad som anges nedan.

Tabell 3. Finansiering av åtgärder

Åtgärd	Finansiering
Skötsel och underhåll av byggnader och anläggningar, inklusive bryggor och rastplatser med bord och bänkar samt eldstäder, inom skötselområde 3	Fastighetsägaren
Stängseluppsättning, skötselområde 3	Fastighetsägaren

12 Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Tabell 4. Planerade skötselåtgärder

Skötselåtgärd	Var	Vems ansvar	Prioritet*	När
Hävd genom betesdrift	Skötselområde 1	Naturvårdsförvaltaren	1	Årligen
Stängseluppsättning	Skötselområde 1/3	Naturvårdsförvaltaren / Fastighetsägaren	1	Vid behov
Utglesning och röjning i träd- och buskskikt	Skötselområde 1/3	Naturvårdsförvaltaren / Fastighetsägaren	1	Snarast möjligt /vid behov
Frihuggning av grova träd	Skötselområde 1/3	Naturvårdsförvaltaren / Fastighetsägaren	1	Snarast möjligt /vid behov
Hamling	Skötselområde 1/3	Naturvårdsförvaltaren / Fastighetsägaren	2	Vart 3 – 6:e år
Röjning av igenväxningsvegetation	Skötselområde 1, 2 /3	Naturvårdsförvaltaren / Fastighetsägaren	2	Vid behov
Röjning och skötsel av kulturmiljöer	Skötselområde 1/3	Naturvårdsförvaltaren / Fastighetsägaren	2	Vart 5:e år
Underhåll av byggnader, bryggor, rastplatser, eldstäder, traktorväg och övriga anläggningar	Skötselområde 3	Fastighetsägaren	1	Fortlöpande
Uppsättning och underhåll av informations-tavlor	Vid angöringsplatser, rastplatser m.fl inom hela naturreservatet	Naturvårdsförvaltaren	1	Snarast möjligt /årlig översyn
Markera och underhålla vandringsled och stigar	Se bilaga 12	Naturvårdsförvaltaren	1	Snarast möjligt /årlig översyn
Underhåll av rastplatser och eldstäder	Skötselområde 1 Se bilaga 12	Naturvårdsförvaltaren	1	Fortlöpande
Stränder i badvikarna rensas från tång	Se bilaga 12	Naturvårdsförvaltaren	2	Årligen
Uppförande av mulltoa, tömning av toa	Se bilaga 12	Naturvårdsförvaltaren	1	Snarast möjligt / Fortlöpande
Dokumentation av skötselåtgärder	Hela naturreservatet	Naturvårdsförvaltaren	1	Efter utförda åtgärder
Uppföljning av bevarandemål	Hela naturreservatet	Länsstyrelsen	1	Enligt särskilt fastställd uppföljningsplan

*Prioritet 1 till 2, varav 1 är högst

Naturreseptatet *Tjärö* i Karlshamns kommun bildades 1976 i syfte att för friluftslivet och den kulturellt-vetenskapliga naturvården säkerställa en värdefull del av den mellanblekingska skärgården.

Nytt syfte med reservatet, i och med ändring av beslut 2012, innebär att bevara biologisk mångfald i såväl marina miljöer som på land, med olika naturtyper och värdefulla livsmiljöer inklusive karaktäristiska växt- och djursamhällen, rödlistade och andra ovanliga arter.

Viktigt är också att området geologiska, biologisk-ekologiska och kulturhistoriska värden bevaras och utvecklas samt att allmänhetens möjlighet till rörligt friluftsliv tillgodoses.

En del i Länsstyrelsens verksamhet är att skydda värdefull natur genom att bilda naturreseptat och upprätta skötselplaner för områden med naturtyper som är viktiga för många arters långsiktliga överlevnad. Dessa naturtyper blir allt sällsyntare i det rationellt brukade landskapet.

Skötselplanen innehåller syftet med reservatet, en beskrivning av naturförhållanden och markhistoria samt planerad markanvändning, mål och skötselåtgärder för området. Den innehåller även information om friluftsliv och turism.